

Obnovení a činnost orgánů bezpečnosti v pohraničí znojemského okresu (květen 1945–leden 1946)

► Karel Koc

1. Reaktivace orgánů bezpečnosti po osvobození okresu

Znojemský pohraniční okres byl již před válkou považován za jeden z největších územně-správních celků na jižní Moravě. Pod okres spadalo celkem sto devět obcí a většina z nich byla po osvobození převzata zpět z dřívější německé územní správy (Reichsgau Niederdonau). Počátkem května 1945 se ovšem hlavní část frontové linie ještě stále nacházela před hranicí politického okresu.¹ Záměry německého velení, ohledně vojenské obrany města Znojma (Znaim), nebyly až do poslední chvíle zřejmé ani pro skupiny místního odboje, kterým se dokonce podařilo částečně infiltrovat (prostřednictvím rakouských antifašistů) posádku německé obrany.

Během válečných let se také ve zdejších pohraničí vytvořilo několik místních skupin podzemního hnutí protinacistického odboje. V převážně německém Znojmě se kolem osoby bývalého armádního důstojníka, štábního kapitána Otto Dvořáka, zformovalo podzemní hnutí pod skupinou VELA.² Skupina se soustředila především na zpravodajskou činnost. Její centrum představovala znojemská továrna na kovové zboží, kterou vlastnil bratr štábního kapitána, Antonín Dvořák. Rozvinutí účinnějšího odporu bránila intenzivní represe aparátu nacistických bezpečnostních složek a nedostatek použitelné výzbroje. Zbraně skupina získala od rakouských antifašistů teprve počátkem roku 1945. S příchodem fronty postupně ustával i tlak represivních složek orgánů nacistické bezpečnosti.³

1 BÍNA, Zdeněk – JELÍNEK, Rudolf: *Osvobození Znojemska Sovětskou armádou*. Znojmo 1980, s. 10–14.

2 SOKA Znojmo, Svaz protifašistických bojovníků, Z/SPB, ka 18. Místní skupina VELA (zkr. – Vojska lidové armády) se deklarovala jako komunistický odboj.

3 Tamtéž, Z/ONV-IV, Referát národní bezpečnost/bezpečnostní referát, Doklady o německé činnosti za okupace, SNB Chvalovice, č. j. 140 dův./45, ze dne 10. 11. 1945. Represivní aparát nacistů (gestapo a polní četnictvo) se mimo jiné soustředil i na dezertéry a vojenské zběhy z vlastních řad. V obci Chvalovice (Kallendorf) zadrželo polní četnictvo tři německé vojáky, kteří byli pro dezerci okamžitě odsouzeni k trestu smrti: „[...] odvedeni na Šatovskou silnici a tam v jámě zastřeleni a zakopáni. Popravu provádělo 6 polních četníků a velitel, za přítomnosti senátu polního soudu.“

V dubnu 1945 navázal štábní kapitán Otto Dvořák kontakt s velitelem jiné místní skupiny odboje HORÁCKO, oddíl I. (pod Radou tří, R3), se štábním kapitánem Zdeňkem Bauerem (krycí jméno Helena). Velitelé obou skupin se dohodli na koordinovaném postupu při obsazování pohraničí. Skupina VELA měla připravit zajištění města Znojma, obsadit budovy veřejné správy a významné hospodářské objekty. Současně měla skupina odboje HORÁCKO převzít kontrolu nad zbytkem venkova (tj. převážně českých obcí na území bývalého protektorátu).

Odboj místní skupiny HORÁCKO si vybudoval pevné zázemí převážně v německém prostředí, severně od Znojma. V rámci skupiny (tzv. politické sekce) se zformoval budoucí revoluční okresní národní výbor, který se již záhy podílel na organizaci poválečné struktury místních bezpečnostních složek. V řadách místního odboje skupiny HORÁCKO bylo přitom organizováno mnoho bývalých příslušníků prvorepublikové policie a četnictva, penzionovaných německou okupační správou, ale i dosud aktivních příslušníků protektorátního četnictva.

V podvečer 7. května 1945 začala německá obrana Znojma postupně opouštět město. Velící důstojník vojenské obrany, jistý plukovník Keiser (Kayser?)⁴, vydal rozkaz k vyklizení města (na linii Šafov – Vranov) a k ústupu západním směrem na České Budějovice (Reichsgau Oberdonau): „[...] Dne 7. 5. 1945 odpoledne a v noci počaly části německé armády ustupovati. Při ústupu brali sebou nějaké koně, hovězí a vepřový dobytek. Na silnicích, v obcích i na polních cestách vyhazovali mosty. V polích i na cestách ničili tanky a ostatní motorová vozidla, se kterými nemohli uniknout.“⁵ Hlavní část německého vojska sice opustila město, ale po silnicích kolem Znojma (ze směru Suchohrdly – Přímětice) ustupovaly před ofenzivou Rudé armády ještě početné svazy německých obrněných a mechanizovaných jednotek: „[...] Zácpa německých tanků a vozidel všeho druhu zatarasila jedinou ústupní silnici tak, že velký počet vozidel byl haváriemi vyřazen z dopravy a zanechán na místě. V obci Příměticích byl tankem přeražen sloup elektrického vedení a přetrhanými dráty padnuvšími na zem bylo na místě zabito 6 koní, přes které potom projížděly ustupující tanky jednotek SS.“⁶

4 MZA Brno, Mimořádný lidový soud ve Znojmě, C 144, ka 51, Ls 66/47.

5 SOKA Znojmo, Z/ONV-IV, Referát národní bezpečnosti/bezpečnostní referát, Doklady o německé činnosti za okupace, č. j. 160 dův./45, ze dne 10. 11. 1945.

6 Tamtéž, Hlášení SNB – Velitelství stanice Znojmo, č. j. 232/dův/1945, ze dne 11. 11. 1945. Během ústupu jednotek zbraní SS došlo k několika násilným incidentům vůči civilním osobám. V Příměticích byli brutálním způsobem popraveni tři místní mladíci: „Uvedeného dne (8. 5. 1945) po celé dopoledne prováděly těžké německé zbraně ústup po silnici od Suchohrdel přes Přímětice směrem ke Kasárnám. Jako spojka projížděl tento úsek neznámý Hauptfeldwebel [hlavní šikovatel] zbraně SS. O 12. hod., když projížděl po okr. silnici směrem od Kasáren k Příměticím, spatřil ve vzdálenosti 100 m od uvedené silnice na polní cestě státi [tři místní mladíky]. Uvedený příslušník SS zastavil, uvedené mládence zavolal na silnici, kde je legitimoval. Na to je zastřelil z automatické pistole, zatáhl jejich mrtvá těla do středu silnice, kde přes ně jezdila těžká vozidla ustupujících SS.“ SOKA Znojmo, Z/ONV-I, Všeobecná spisovna ONV ve Znojmě 1945–1948, č. j. 37/45.

V ranních hodinách 8. května 1945 obsadili ozbrojení příslušníci skupiny VELA většinu z úřadů německé politické správy. Včasným zásahem mělo být zabráněno útěku německých úředníků bývalého „landrátu“ se zbytkem finanční hotovosti z majetku města. Kolem deváté hodiny dopolední předal dosavadní německý starosta František Dittrich správu města revolučnímu (městskému) národnímu výboru, delegovanému zástupci JUDr. Vilému Velebovi. Až na několik ojedinělých incidentů s ustupujícími skupinami fanatických nacistů se oddílům revolučního odboje podařilo město zajistit v podstatě ještě před příchodem Rudé armády. První jednotky Rudé armády vstoupily do města až po čtvrté hodině odpolední. Štábní kapitán Dvořák předal Znojmo do vojenské správy Rudé armády.

O situaci ve Znojmě bylo neprodleně informováno (prostřednictvím motorizované spojky) ústředí bojové a politické sekce skupiny HORÁCKO v nedalekých Jevišovicích (Bojanovice a Hluboké Mašůvky). Odpoledne přijíždějí do Znojma i zástupci prozatímně zformovaného okresního národního výboru (ONV). Město je plné troskek z budov pobořených následkem leteckého bombardování. Ulice lemují torza odstarvené vojenské techniky. Následkem leteckého bombardování bylo těžce poškozeno především znojemské vlakové nádraží i s přilehlým komplexem továrních budov. Jeden z pamětníků popsal atmosféru v poválečném městě následovně: *„Ulice takřka liduprázdné, domy se dívají prázdnými okny jako vymřelé, dveře zavřeny na zámek [...] Žije vůbec v těch domech někdo? Odpovědí je sveřepé mlčení [...] V ulicích je nevládnou. Lomozně projede sovětské vozidlo. Bázlivě přeběhne lidská postava a zmizí v domě, klíč v zámku za ní zaharaší a dům se promění zase v tajemnou pagodu. [...] němečtí a mardarští zajatci, naši ve všelijakých uniformách je řadí, všelijací civilisté s červenobílými páskami na rukávech se snaží mluvit česky a být strašně horlivými.“*⁷

S postupem Rudé armády se do území politického okresu rozšířil i operační prostor partyzánských oddílů z okolí Moravského Krumlova, Ivančic a Hrotovic (partyzáni skupiny HYBEŠ pod vedením Antonína Řepky, se štábem v Ivančicích). Na konci války představovala partyzánská skupina HYBEŠ nejpočetnější formaci místního odboje s téměř dvěma tisíci příslušníků (přitom ještě v dubnu 1945 skupinu tvořilo pouze sto osm partyzánů), která navíc disponovala přímou podporou ze strany Rudé armády.⁸ Na základě spolupráce s Radou tří (R3)⁹ navázal místní odboj kontakt s československou vládou v Košicích, která připravovala v rámci obnovených

7 Tamtéž, AMZ, Kronika města Znojma 1938–1945, K-I-564.

8 Tamtéž, Z/SPB, Svaz protifašistických bojovníků, ka 13. Partyzáni skupiny HYBEŠ a odboj VELA se v poválečném období oficiálně prezentovali jako komunistický odboj.

9 Skupina domácího odboje navazující na odbojovou činnost dřívějších skupin Obrana národa (ON) a Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ), postupně rozkryté dekonspirací gestapa. Jedním ze zakladatelů R3 byl Josef Grňa (profesor na Vysokém učení technickém v Brně), který dne 2. 10. 1941 odešel do ilegality, aby se vyhnul zatčení rozkryté skupiny PVVZ. Dále generál v. v. Vojtěch Luža (taktéž v ilegality) a Josef Císař, velitel skupiny AVALA-Modrý kruh. GRŇA, Josef: *Sedm roků na domácí frontě*. Brno 1968.

orgánů státní správy (tj. národních výborů) novou koncepcí poválečné organizace bezpečnostní služby.¹⁰

Již první jednání obnoveného ONV poukázala na politickou nesourodost jednotlivých subjektů z místního revolučního odboje. Zástupci komunistické strany ultimativně požadovali, aby jejich stranu reprezentovalo nejméně osm členů s tím, že v opačném případě strana ustaví ONV s pomocí Rudé armády v jiném složení. Komunisté přišli na jednání s tímto nekompromisním ultimátem: „[...] *Nebude-li jim vyhověno do 10 minut, utvoří uvedená strana okresní národní výbor sama, a zahájila v tom směru již jednání s Rudou armádou.*“¹¹ Jejich nátlak zřejmě podpořilo i blíže nspecifikované vyjednávání zástupců ONV „s kapitánem [nejmenované – pozn. aut.] *partyzánské družiny*“ (Antonínem Řepkou?). Poměrné zastoupení ve složení ONV bylo poté skutečně revidováno ve prospěch KSČ.¹²

Jedna z prvních vyhlášek designovaného ONV (9. května 1945) dávala obyvatelstvu na vědomí, že ONV (ustanovený revolučním odbojem) převzal po dohodě s velitelstvím Rudé armády veřejnou a státní správu obnoveného politického okresu. Vyhláška vyzývala obyvatelstvo k respektování veřejného pořádku (zákaz plnění a rabování), k rezignaci politických činitelů spojených s minulým režimem a odevzdání střelných zbraní. Bezprostředně poté následovalo vyhlášení částečné mobilizace ročníků 1908 až 1916. Mobilizační jednotky měly doplnit početní stav vojenského posádkového velitelství. Velitelem vojenské posádky byl jmenován štábní kapitán pěchoty Zdeněk Bauer (HORÁCKO, oddíl I.). Vyzbrojená skupina VELA se transformovala do jednotek tzv. národní stráže (NS) a dislokovala do budovy Žižkových kasáren ve Znojmě. Po zřízení vojenského posádkového velitelství na Otakarově náměstí (dnes Václavské) se z jednotek znojenské NS postupně vytvořil tzv. vojenský strážní oddíl (štábní kapitán Otto Dvořák).¹³ Ve Znojmě prozatím zajišťovaly bezpečnostní službu kromě zhruba několika stovek dobrovolníků NS, také aktivní příslušníci četnictva

10 KVAPILOVÁ, Iva: *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950*. In: Sborník archivu MV, Praha 2003 s. 68. Revoluční národní výbory vytvořené krátce před a po osvobození měly pouze prozatímní statut, legalizovaný ústavním dekretem č. 18 ze dne 4. 12. 1944. Na základě tohoto dekretu byly na osvobozeném území ČSR ustaveny místní, okresní a zemské národní výbory. Postavení a pravomoc národních výborů dále vymezovala vyhláška MV č. 45/45 Sb. a vládní nařízení č. 4/45 Sb. Okresní národní výbory měly být zřízeny v každém sídle dřívějších okresních úřadů a měly převzít veškerou pravomoc, kterou doposud (tj. před 29. 9. 1938) vykonávala okresní zastupitelstva, okresní úřady a okresní hejtmani. Obnovený obvod správních okresů byl legalizován až dekretem prezidenta republiky č. 121 ze dne 27. 10. 1945.

11 SOKA Znojmo, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, Spisy presidiální, č. j. 1/pres.

12 Ve funkci předsedy ONV zůstal i nadále JUDr. Josef Frey (bývalý okresní hejtman z Přerova). Jeho zástupcem byl zvolen štábní kapitán Zdeněk Bauer. Statut revolučního ONV skončil dne 13. 7. 1945, kdy byl ONV reorganizován podle zásady parity stran Národní fronty. Novým předsedou byl zvolen Ladislav Novák (KSČ).

13 SOKA Znojmo, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, Spisy presidiální, č. j. 51/I pres., ka 1.

(HORÁCKO, oddíl I) a další blíže neidentifikovatelné skupiny z řad místního revolučního odboje (partyzánské policejní oddíly).

Z hlediska organizace bezpečnostních složek bylo v prvé řadě nutné obnovit strukturu všech instancí místních orgánů bezpečnosti, která byla narušena na podzim roku 1938 po odstoupení pohraničního území (evakuací četnických stanic) a následného zániku ČSR. Před rokem 1938 fungovala ve zdejší pohraničí poměrně hustá síť četnických stanic. Pod obvodem tehdejšího Okresního četnického velitelství ve Znojmě, který zahrnoval mimo znojemského okresu také obvody četnických stanic z přilehlých okresů Moravský Krumlov a Mikulov, bylo dislokováno 45 četnických expozitur obsazených celkem 280 příslušníky prvorepublikového četnictva. V obvodu města zajišťovala bezpečnost státní policie, která měla k dispozici příslušníky uniformované stráže, policejní agenty a vykonávala agendu ohlašovacího úřadu.

Usnesením ze dne 12. května 1945 rozhodla rada ONV obnovit okresní četnické velitelství (později okresní velitelství SNB). Do funkce okresního četnického velitele byl povolán štábní strážmistr Josef Kriegl (HORÁCKO, oddíl I., krycí jméno Matouš), který ihned dostal rozkaz k okamžitému obsazení německých enkláv v pohraničí, a to podle schématu původní dislokace sítě četnických stanic před jejich evakuací v říjnu 1938: „[...] Do každé stanice buďte vysláni dva četníci a 15 mužů národní stráže a bude-li to možné, také vládní komisař pro obec, která je stanovištěm četnické stanice.“¹⁴

Vyzbrojení revoluční formace, Znojmo, květen 1945.
Archiv Vítězslava Vítka.

14 SOKA Znojmo, Z/ONV-III, Úřední knihy (zápisy z rad a pléna ONV), Opatření usnesená v sezení ONV ve Znojmě dne 12. 5. 1945.

Znojemským Němcům byla zabavena nákladní vozidla, nezbytná pro transport kontingentů bezpečnostních složek do pohraničí. Ráno dne 14. května 1945 vyslalo okresní četnické velitelství do pohraničí sdružené oddíly reaktivovaného četnictva a národní stráže, aby obsadily příslušné expozitury. Během následujícího dne tyto jednotky obsadily všechny původní „četnické“ expozitury v dříve převážně německém pohraničí znojemského okresu (viz Tabulka 1).

Zajištěním bezpečnosti v obvodu města Znojma pověřil ONV policejního důstojníka v. v., nadporučíka Roberta Kopečka, který vytvořil v polovině května 1945 z bývalých příslušníků prvorepublikové policie (penzionovaných německou okupační správou) tzv. Policejní oddíl Znojmo. Protože se předpokládalo, že obnovená policie bude opět organizována podle analogie své prvorepublikové struktury, bylo současně zřízeno také Státní policejní ředitelství ve Znojmě; později přejmenované na Ředitelství národní bezpečnosti ve Znojmě (dále ŘNB). Úřad ŘNB obsadil budovu německého gymnázia v tehdejší Školní ulici (dnes ulice Přemyslovců) a rozdělil agendu bezpečnosti na následující koreferáty: oddělení správní, kriminální, státně-bezpečnostní a oddělení uniformované stráže. Vedoucím úředníkem rada ONV jmenovala (18. května 1945) bývalého komisaře politické správy, JUDr. Františka Pořízka.

Pod úřední správu Státního policejního ředitelství spadalo rovněž zajištění organizace všech znojemských internačních táborů. Již 12. května 1945 rozhodla rada ONV o zřízení „sběrného tábora“ v dřevěných barácích v Pražské ulici (třídě): „[...] sběrný tábor necht' okresní četnický velitel zřídí ihned ve Znojmě, k čemuž použije bývalého německého tábora. Velitelem tábora buď ustanoven četník a přidělena mu potřebná národní stráž.“¹⁵

První Němce internované ve sběrném táboře využilo velitelství tábora (kapitán František Eller) většinou k nucené práci, související s odstraňováním válečných škod ve Znojmě a okolí. V červnu 1945 byl internační tábor rozdělen na dva oddělené sektory, tzv. pracovní (internovaní byli označeni písmenem „T“) a kárný tábor (označeni písmeny „KT“). Velitelem pracovního tábora, byl nově jmenován četnický strážmistr Karel Tojšl (později s hodností štábního strážmistra), který do Znojma přišel (8. května 1945) z Jevišovic jako člen odbojové skupiny HORÁCKO, oddíl I. Strážmistr Tojšl si od velitelství národní stráže vyžádal rotu dobrovolníků a s jejich pomocí „[...] prováděl veškerý sběr Němců a postupně je zasazoval do pracovního procesu. [...] První provedl opravu železnice a nádraží, aby bylo ihned zahájeno spojení vlakové, a tak aby se dostalo do Znojma zboží [...] prováděl odklizovací práce v městě a zřizoval [...] obchody, aby tak mohlo být ihned započato zásobování obyvatelstva, které se do Znojma z různých stran stěhovalo.“¹⁶

15 Tamtéž. Internační tábor v Pražské ulici byl zřízen dne 15. 5. 1945. Předtím se místní Němci shromažďovali na výzvu ONV na tehdejším Stalinově náměstí (dnes Horní). SOKA Znojmo, AMZ, Kronika města Znojma 1938–1945, K-I-564, s. 16

16 Tamtéž, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, Spisy presidiální, č. j. 49, pres./46.

Také pozdější velitel (kárného) sběrného tábora, štábní strážmistr Stanislav Lancouch, využíval pracovní síly internovaných Němců, kteří byli během léta 1945 nasazeni na nucené práce v zemědělství. „[...] Jmenovaný dodával pracovní síly do 7 politických okresů [...] jeho přičiněním a z jeho iniciativy byly na Znojemsku provedeny řádně a včas veškeré žňové práce.“¹⁷

Internační tábory měly být během roku 1945 ještě několikrát reorganizovány, zejména pak v souvislostech s přípravou tzv. organizovaného odsunu Němců (1946) a se zřízením krajského internačního střediska. Koncem roku 1945 fungoval pro obvod správního okresu:

a) Okresní internační tábor (vel. čet. strážmistr Tojšl) – nejprve v budově bývalé zemské donucovací pracovny, poté v táboře na Pražské ulici – pro osoby, zajištěné ve věci retribučního soudnictví;

b) Sběrný (kárný) tábor (vel. čet. strážmistr Lancouch) – v „barákovém“ táboře na Pražské ulici – pro příslušníky NSDAP a jiných politických provinilců, soustředěných k odsunu;

c) Pracovní tábor (správce ředitel Jakubiček) – nejprve taktéž v Pražské ulici, poté v budově na Jarošově ulici (podřízený výhradně pravomoci ONV, JUDr. Drašar) – pro využití pracovní síly Němců;

d) Věznice ONV – úřadu Národní bezpečnosti ve Znojmě (vel. prap. SNB Drábek), tzv. policejní věznice umístěná v budově zemské donucovací pracovny, zřízena dne 13. prosince 1945.¹⁸

Podle směrnice MV(č.II-1622-17/10-45-33-V/4) měl být v každém sídle krajského soudu zřízen (od 1. ledna 1946) krajský internační tábor (středisko), v němž budou postupně soustředěni političtí provinilci z obvodu krajského soudu, tj. soudních okresů Mikulov, Moravské Budějovice, Moravský Krumlov a Znojmo. Okresní internační střediska měla být podle další směrnice ministerstva vnitra (č. 1622-4/7-46-6-Vb/3) definitivně zlikvidována do 31. srpna 1946.

Po další reorganizaci struktury bezpečnostních složek se v rámci znojemského úřadu národní bezpečnosti (NB) vytvořilo několik, více méně samostatných orgánů s oddělenou bezpečnostní agendou:

- 1) ONV – Referát NB ve Znojmě (předseda ONV prof. Novák);
- 2) ZNV – Oblastní kriminální úřadovna ve Znojmě (kriminální komisař Šmuk);
- 3) ZNV – Oblastní úřadovna StB ve Znojmě (finanční komisař Dr. Mucha).

Ve městě byla navíc zřízena vyšší velitelství SNB, a to:

- 4) SNB – Oblastní velitelství ve Znojmě (štábní kapitán SNB Václav Perenský – pro okres Znojmo, Moravský Krumlov, Mikulov a později i Moravské Budějovice);

17 Tamtéž, č. j., 378 pres./46. Štábní strážmistr Lancouch byl od 1. 6. 1946 přeřazen k pohotovostnímu oddílu SNB ve Znojmě.

18 Tamtéž, Z/ONV-II, Vyšetřovací komise ONV a trestní nalézací komise ONV, Spisy presidiální, č. j. pres. 163/45.

- 5) SNB – Okresní velitelství I. (nadporučík SNB Kopeček – pro město Znojmo) a II. (strážmistr SNB Kriegel – pro okresní expozitury);¹⁹
- 6) ONV – Úřad národní bezpečnosti Znojmo (komisař politické správy Dr. František Pořízek).

Mimo to bylo pro Znojmo zřízeno také několik místních stanic útvarů SNB (vrchní strážmistr SNB Pojer), a to:

Znojmo-vnitřní město, Znojmo-Pražská, Znojmo-Louka a Pohotovostní oddíl SNB (nadporučík SNB Drobny) ve Znojmě.²⁰

Z nařízení ZNV v Brně (č. j. S-675/45) byla v srpnu 1945 zřízena ve Znojmě expozitura oblastní úřadovny StB. Zřízení úřadu StB přitom doprovázelo jisté napětí mezi bezpečnostním referátem ZNV a jeho subordinovaným referátem ve Znojmě. Z výše uvedeného nařízení totiž vyplývalo, že úřadu znojemské StB má náležet rozšířená kontrolní pravomoc i nad orgány místní správy. Aparát místního úřadu StB měl být podřízen výlučně Zemskému velitelství StB v Brně (kapitán Rudolf Procházka) nebo administrativě bezpečnostního referátu ZNV v Brně (referent Karel Smital). „[...] *Vedoucímu státní bezpečnosti [nadporučík Haněl – pozn. aut.] a jeho spolupracovníkům jsou povinny místní národní výbory a ONV ve Znojmě vyjítí všestranně vstříc při vybudování úřadu Státní bezpečnosti. Národní bezpečnostní stráže jsou povinny jmenovanému býti dle potřeby k dispozici, uposlechnouti jeho nařízení a příkazů [...] Státní bezpečnost ve Znojmě jest zároveň pověřena kontrolou místních a okresních národních výborů.*“²¹

Okresní národní výbor se vůči nařízení ihned ohradil s tím, že rozšířená kompetence úřadu StB odporuje ústavnímu dekretu prezidenta republiky o organizaci okresních a místních národních výborů. V listopadu 1945 předalo Ředitelství národní bezpečnosti (č. j. 1142/45 pres.) expozituře oblastní úřadovny StB definitivně veškerou agendu, týkající se vedení správy státně-bezpečnostní agendy StB.²² Poté následovalo i zrušení vyšetřovacího oddělení (prap. SNB Josef Klempa, štrážm. SNB Josef Krčma) a jeho přidělení k agendě oblastní úřadovny StB.

19 Na základě rozkazu SNB-ZV Brno (č. j. I 422029/1946) ze dne 10. 7. 1946, byla obě okresní velitelství sloučena do Okresního velitelství SNB Znojmo.

20 Do jejich dohlédacího obvodu spadaly taktéž obce: Prímětice, Kuchařovice, Suchohrdly (v červenci 1945 vyňaty z obvodu policejního ředitelství a přičleněny k místní stanici SNB), Dobšice, Sedlešovice a Německé Konice (dnes Konice). SOKA Znojmo, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, Spisy presidiální, č. j. 494, pres./46.

21 SOKA Znojmo, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, Spisy presidiální, č. j. 843, pres./46.

22 Tamtéž, Z/ONV-II, Vyšetřovací komise ONV a trestní nalézací komise ONV, Spisy presidiální, Zřízení Oblastní úřadovny státní bezpečnosti ve Znojmě, č. j. 70/45, press. Sídlo pobočky Oblastní úřadovny StB ve Znojmě bylo v tehdejší Výstavní ulici 8 (dnes ulice Fráni Kopečka). Z okresních expozitur StB do oblasti spadala: expozitura StB v Mikulově (Okresní správní komise, StB-Mikulov), v Moravských Budějovicích (ONV-StB, Moravské Budějovice) a v Moravském Krumlově (ONV-StB, Moravský Krumlov).

Také výkon agendy kriminální služby postupně přešel do kompetence zvláštního úřadu. V souladu se směrnicí ministerstva vnitra (č. 3700-12/7-45-V/5) byla ve Znojmě na podzim roku 1945 zřízena expozitura oblastní kriminální úřadovny. Úřad byl umístěn do stejné budovy bývalého německého gymnázia ve Školní ulici, kde se nacházela i administrativa ŘNB. Mimo služby kriminálně-technické a identifikační, zahrnoval výkon kriminální agendy především vyšetřování trestných činů: „[...] *zvláště povahy těžké /vraždy, zabití, zhářství, větších dopravních nehod, jakož i trestných činů, které vzbuzují neklid a pozornost obecnstva ve větší míře/* [...]“²³ Při vyšetřování těchto incidentů měla každá místní stanice SNB neprodleně telefonicky informovat Oblastní kriminální úřadovnu ve Znojmě, která mimo jiné vedla i kartotéku kriminálních živelů a recidivistů.

Dohled nad výkonem služby, včetně záležitostí personálních a organizačních, spadal do kompetence zemské kriminální úřadovny. Ředitelství národní bezpečnosti ve Znojmě mohlo dohlížet na výkon kriminální služby úřadu pouze v rámci správního okresu.

2. Zajištění úseku státní hranice

Po osvobození byl úsek státní hranice okresu mezi ČSR a Rakouskem v podstatě obnoven podle původního předválečného rozsahu. Prozatímní plán organizace zajištění státní hranice z června 1945 předpokládal obsazení jednotlivých úseků vojenskými oddíly pěšího pluku 24, Znojmo. Zajištěním hraničních „pod-úseků“ mělo být pověřeno obnovené četnictvo pohraničních expozitur – národní bezpečnostní stráž (NBS). Východní a západní „pod-úsek“ přitom vymezovala příslušná hranice politického okresu. Střední „pod-úsek“ byl od východu oddělen linií mezi obcemi: Oleksovice – Bantice – Tasovice – Derflice, a od západu linií mezi obcemi: Černín – Bojanovice – Olbramkostel – Lukov.²⁴

Teprve v srpnu 1945 se (po dohodě jednotlivých ministerstev, tj. MNO, MV a MF) upřesňuje postupné zajištění sledů bezpečnostních složek v pohraničí.²⁵ První sled měla zajistit finanční stráž uzavřením hraničních přechodů a znovuzřízením pasové kontroly. Ve druhém sledu měly následovat jednotky pohraničních stanic SNB a pohotovostního pluku NB (Znojmo). Týlové krytí ve třetím sledu měly zajistit armádní

23 Tamtéž, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, č. j. 8340/45.

24 Tamtéž, Z/ONV-IV, Referát národní bezpečnosti/bezpečnostní referát, Bezpečnost po stránce voj. organizace, č. j. 273/45. Východní „pod-úsek“ zahrnoval následující stanice NBS (SNB): Hevlín, Jaroslavice, Valtrovice, Strachotice, Hodonice, České Křídlovce, Hrušovany, Fryšava (Břežany) a Lechovice. Střední „pod-úsek“ stanice NBS: Chvalovice, Vrbovec, Šatov, Havraníky, Prosiměřice, Podmolí, Znojmo, Citonice, Kravsko, Plaveč a Želetice. Západní „pod-úsek“ stanice NBS: Vranov, Frejštejn (Podhradí), Bitov, Šumvald (Šumná), Vranovská Ves, Jevišovice a Šafov.

25 PULEC, Martin: *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek*. ÚDV, Sešit 13, Praha 2006, s. 15.

asistenční oddíly vojenských pohraničních divizí (tj. přepadový oddíl Znojmo, velitel poručík pěchoty Josef Josif, Žižkova kasárna).²⁶

Před válkou fungovalo v úseku zdejší státní hranice několik silničních hraničních přechodů s celními úřady v Čížově, Šafově, Jaroslavicích (silnice Jaroslavice – Zwingendorf), v Hatích (silnice Hatě – Kleinhaugsdorf), Hnanicích (silnice Hnanice – Mitterretzbach), Hevlíně (silnice Hevlín – Laa) a nádražní celní úřad v Šatově (železniční přechod Šatov – Retz). Jejich obsazení provedli příslušníci finanční stráže již v květnu 1945: „[...] Dne 21. 5. 1945 o 7. hod. ráno dostaví se 26 členů finanční stráže určených vrch. respicientem Hříbkem a 12 členů, kteří jsou v evidenci okres. četnického velitelství, na okresní četnické velitelství ve Znojmě. [...] velitel zajistí nákladní auto a dopraví pohraniční strážníky do četnických pohraničních stanic, v jejichž obvodě byla dříve stanice finanční pohraniční stráže.“²⁷ Příslušníci finanční stráže zajišťovali „neprostupnost“ státní hranice většinou klasickou pochůzkovou strážní službou, obvykle v koordinaci s hlídkami pohraničních expozitur NBS (SNB).

Státní hranice ovšem zahrnovala řadu obtížně schůdných úseků, k nimž patřil především lesnatý terén s říčními meandry řeky Dyje mezi Vranovem a Hnanicemi v úseku hraniční demarkace VIII. (Šafov – Hatě). Za problémový úsek státní hranice byl považován i výběžek rakouského území v úseku hraniční demarkace IX. (Jaroslavice – Hevlín) na levém břehu Dyje, jižně od Hevlína. Podle situační zprávy ŘNB představoval tento prostor v souvislosti s ilegálními přechody nejexponovanější úsek státní hranice: „[...] Největší počet ilegálních přechodů hranic z Rakouska do Československa zaznamenávají stále bezpečnostní a pohraniční orgánové v Hevlíně. [...] Jihozápadně od Hevlína tvoří hraniční čára rakouskou enklávu na levém břehu řeky Dyje, kterou ilegální cestující používají k neustálým přechodům zvýšenou měrou. V blízkosti této enklávy leží v těsné blízkosti na rakouské straně hranice železniční uzel a dosti velké krajové středisko město Laa. V tomto městě se ilegální cestující shromažďují a využívají stávající enklávy k ilegálním přechodům do Československa. Enkláva nachází se v nepřehledném terénu a jest proto dosti obtížné tento úsek hranic řádně střežiti.“²⁸

Proto již v červnu 1945 prosazovala rada ONV ve Znojmě návrh k zajištění rizikových částí státní hranice. Tento návrh předpokládal obsazení několika výběžků (Felling, Hardegg a výběžek území u Hevlína) rakouské státní hranice do území ČSR. „[...] Pro řádné uzavření československých hranic jest naprosto nutné, aby československá pohraniční stráž byla posunuta na rakouské území jižně od obce Hardeku, čímž

26 VHA, MNO 1945, Hlavní štáb, 1. odd., inv. č. 1301, č. j. 1499, Rozkaz SNB – Zemského velitelství v Praze k zajištění pohraničního území (ZPÚ), ka 23.

27 SOKA Znojmo, Z/ONV-I, Všeobecná spisovna 1945–1948, Spisy běžné, č. j. 81/1945. Nové expozitury finanční stráže byly zřízeny v následujících obcích: Stálky, Šafov, Chvalovice, Hatě, Čížov, Vranov, Hnanice, Šatov, Ječmeniště, Jaroslavice, Hrušovany a Hevlín. Inspektoráty pohraniční finanční stráže byly zřízeny v Hevlíně, Znojmě a Vranově.

28 Tamtéž, Z/ONV-IV, Bezpečnostní referát ONV ve Znojmě, Situační zprávy (leden–prosinec 1946), Hlášení SNB, Okresní velitelství I. ve Znojmě, ze dne 2. 1. 1946, č. j. 773/45.

bude získáno spojení mezi československým územím na pravém břehu Dyje mezi Vranovem a Hnánicemi. Stejně nutno obsadit rakouský výběžek na levém břehu Dyje.²⁹ Vzhledem k tomu, že se očekávala poválečná jednání vlády o úpravě jižní hranice státu, výše uvedený návrh byl zaslán československé vládě pouze jako memorandum k vyjednávání příslušné korekce státní hranice.

3. Poválečná situace okresu z hlediska bezpečnosti

Stejně jako i v jiných částech pohraničí, také místní obnovené orgány bezpečnosti nakonec akceptovaly tendenční tezi poválečného období o potencionálním bezpečnostním riziku, vyplývajícím z přítomnosti zbytku německého obyvatelstva v pohraničí.³⁰ Ve znojemském okrese se během válečných let, podle tehdy dostupných údajů, zdržovalo asi 60 000–70 000 osob německé národnosti.³¹ V samotném Znojmě (Gross-Znaim), přeplněném válečnými uprchlíky z Říše, mělo být v období před koncem války údajně až 30 000 osob.³² Po osvobození se vlivem válečných událostí a následné fluktuace obyvatelstva odhadoval počet zbytku obyvatelstva německé národnosti v pohraničí zhruba na čtvrtinu předválečného stavu (25 000 osob v červnu 1945).³³

Vzhledem k tomu, že nebyly k dispozici přesnější údaje německých úřadů o koncentraci obyvatelstva v pohraničních částech bývalé říšské župy Niederdonau,

29 Tamtéž, Z/ONV, Všeobecná spisovna ONV ve Znojmě 1945–1960, ka 268, spis. zn. 048.

30 Místní směrnice ONV ve Znojmě (č. 14/2-dův. 45) obsahuje seznam údajných bezpečnostních rizik, která souvisejí s přítomností německého obyvatelstva v pohraničí. Obecný přehled o animozitě bezpečnostních složek vůči německému obyvatelstvu pohraničí viz ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. II.1.*, Středokluky 2011, s. 77–174.

31 SOKA Znojmo, ONV ve Znojmě – První pololetní sjezd, Z-IV-76, s. 6. Podle sčítání obyvatelstva z roku 1930 žilo na území znojemského okresu 103 125 obyvatel (z toho 39 829 Čechů, 60 230 Němců). Německá literatura uvádí pro rok 1930 jen mírně odlišný údaj (102 609 obyvatel). HAMMERLE, Rudolf: *Sudetenland (Lexikon Geografie – Geschichte – Kultur)*. Augsburg 1996, s. 497.

32 Tamtéž, AMZ, Přílohy ke kronice města Znojma 1938–1945, 140/II/38-45. Tzv. Gross-Znaim, tj. k městu připojené části příměstské periferie [Stadtteile: Altschallersdorf (Starý Šaldorf), Edelspitz (Sedlešovice), Essekle (Nesachleby), Kleintesswitz (Dobšice), Neuschallersdorf (Nový Šaldorf), Oblas (Oblekovice), Pumlitz (Bohumilice), Zuckerhandl (Suchohrdly)]. Územní koncepci perimetru „velkého Znojma“ prosadila tehdejší německá správa již v roce 1938, mimo jiné také proto, aby město získalo vyšším počtem obyvatelstva výhodnější statut v širší struktuře župní správy (tzv. krajskou svobodu). V roce 1939 bylo ve Znojmě registrováno celkem 24 983 obyvatel (z toho: Němci 19 395, Češi 1402, Židé 4176). *Gemeindeverzeichnis für die Reichsgaue der Ostmark 1939*, Nr. 28, s. 46; *Ortsnamensverzeichnis, Nr. 71*, 65, s. 112. In: GEPPERTH, Rainer B.: *Die Vertreibung, Ausweisung und Aussiedlung der deutschen Bevölkerung*. Salzburg 1970, s. 399.

33 Tamtéž, Z/ONV-IV, Situační zprávy (červen–prosinec 1945), Zpráva o politické a hospodářské situaci okresu znojemského, č. j. 435/press/45 ze dne 20. 6. 1945.

představovala většina poválečných odhadů počtu německého obyvatelstva vlastně jen velmi přibližné aproximace. V roce 1939 bylo v rámci územní správy „Landkreis Znaim“ registrováno 91 513 obyvatel.³⁴ Během let 1939–1945 ovšem došlo následkem fluktuace a vlivem ostatních válečných faktorů k zásadním změnám vůči uvedenému předválečnému stavu. Místní německé obyvatelstvo bylo přirozeně vyzváno k účasti na válečné mašinérii Třetí říše. Různá oznámení o úmrtí rodinných příslušníků, bojujících na frontách Třetí říše, stále více zaplňovala stránky denního tisku a vypovídala o intenzitě válečné mortality. Úbytek obyvatelstva byl dosti zřetelný zejména v pohraničních regionech na venkově. Ve většině německých obcí znojemského okresu převládala na konci války spíše populační stratifikace, zcela typická pro společnost postiženou dlouhotrvajícím válečným konfliktem, tj. převážně ženy, děti, mládež a staří lidé.

Pomineme-li dnes už těžko verifikovatelné počty válečných zajatců (ve Znojmě byla např. internována skupina francouzských zajatců), vlnu německých přistěhovalců z Besarábie (Volksdeutsche) a osob nasazených na nucené práce (Zwangsarbeiter), souvisel pohyb obyvatelstva ve zdejším pohraničí především s nepříznivým vývojem válečných událostí. Po náletech spojenců na velké městské a průmyslové aglomerace Třetí říše (Vídeň, Horní Slezsko) se do Znojma postupně stahovali uprchlíci před bombardováním.³⁵ Ve městě bylo dokonce zřízeno dvanáct vojenských lazaretů pro rekonvalescenci již tak zdecimovaného wehrmachtu.³⁶ S příchodem fronty se již náletům nevyhnuo ani samotné Znojmo. V dubnu 1945 bylo následkem leteckého bombardování těžce poškozeno znojemské vlakové nádraží i průmyslový komplex okolních továrních budov.

Ofenzivě Rudé armády na jaře roku 1945 předcházela evakuace německého civilního obyvatelstva, kterou v období od 4. do 22. dubna 1945 organizoval NS Volkswohlfahrt.³⁷ Vedení strany nechalo, podle výpovědi znojemského Kreisleiters der NSDAP (krajského vedoucího NSDAP) Felixe Bornemanna,³⁸ zřídít v rakouském

34 Tamtéž, Amts-Blatt des Landrates in Znaim, P-IV-215/1938,1939; Staatliche Verwaltung, 4. 8. 1939, s. 111. „Kreis Znaim“ ovšem neodpovídal původnímu rozsahu politického okresu. V roce 1947 se v rámci restituce písemného materiálu podařilo získat také část spisového materiálu bývalého „landrátu“ ve Znojmě. Oblastní úřadovna StB ve Znojmě převzala sčítací operáty z roku 1939, na jejichž základě bylo možné lustrvat státní příslušnost všech obyvatel pohraničních obcí, které spadaly pod úřad tehdejšího „landrátu“ ve Znojmě. SOkA Znojmo, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, Spisy prezidiální 1947, č. j. 527/47.

35 MZA Brno, Mimořádný lidový soud ve Znojmě, C 144, ka 44, Ls 1/47, fol. 27. Příliv uprchlíků před bombardováním byl předmětem i jedné z porad krajského vedení NSDAP a Gestapa ve Znojmě.

36 Tamtéž, ka 51, Ls 66/47, fol. 191. Srov. NAWRKAL, Karl: *Die Fliegerangriffe auf die Stadt Znaim im Frühjahr 1945, Südmährisches Jahrbuch*. Geislingen an der Steige, roč. 42, s. 56.

37 GEPPERTH, Rainer B.: *Die Vertreibung, Ausweisung und Aussiedlung der deutschen Bevölkerung aus den südmährischen Gerichtsbezirken Frain und Znaim 1945/1946*. Salzburg 1970, s. 224.

38 MZA Brno, Mimořádný lidový soud ve Znojmě, C 144, ka 51, Ls 66/47. Felix Bornemann

město Freistadt uprchlické středisko pro německé obyvatelstvo Znojma, které opusťilo město ještě před příchodem fronty.³⁹ Také civilní obyvatelstvo z venkova raději odešlo do přílehlého rakouského pohraničí. Útěk obyvatelstva motivoval jednak všeobecný strach z příchodu Rudé armády, ale i strach z následné represe ze strany obnovené československé státní moci. „[...] *Když pak se v těchto dnech fronta blížila ku Znojmu, tehdy hodně žen s dětmi stěhovaly se s nejnnutnějšími zavazadly do venkovských obcí v rakouském pohraničí. [...] Prchající německá armáda nutila zdejší Němce, aby z území uprchli, jinak že budou ruským vojskem pobiti.*“⁴⁰

3.1. Stíhání uprchlých nacistů a válečných zločinců

Na útěk se připravovali i příslušníci represivních složek nacistů (Gestapo, SD, KriPo), včetně stranického aparátu NSDAP. Převážná většina prominentních exponentů NSDAP a orgánů jejich ozbrojených složek uprchla do Rakouska již před příchodem fronty. Ti, co zůstali (vlastně jen řadoví příslušníci strany), nakonec stejně uprchli do Rakouska v následujících měsících po osvobození. Hlavním důvodem byl samozřejmě strach z následné represe ze strany obnovené československé státní moci a obecně strach z pomsty českého obyvatelstva v pohraničí.

Ještě před samotným útekem ovšem vedoucí činitelé strany vydali příslušné rozkazy, aby každý „ortsguppenleiter“ zajistil zničení veškerého kompromitujícího spisového materiálu. V obci Sedlešovice (Edelspitz) nařídili vedoucí strany přímo všem obyvatelům spálit a zničit všechny dokumenty týkající se činnosti NSDAP: „[...] *poslední 2 dny před odchodem německého vojska, nařídili vedoucí strany NSDAP [...] všem obyvatelům, aby spálili na polích všechny spisy a knihy, doklady strany a podobné dokumenty [...] Obyvatelé také hodně těchto dokladů a spisů na polích blíže obce*

---

patřil k veteránům hnutí německého iredentismu na Znojemsku. V letech 1918–1933 se angažoval v krajně nacionální straně DNSAP. V roce 1935 oficiálně vstoupil do Henleinovy SdP a vystupoval jako řadový funkcionář strany v hospodářské oblasti. V dubnu 1938 se zúčastnil karlovarského sjezdu SdP. Na dalším sjezdu SdP, který se konal v srpnu 1938 v Praze, již Bornemann vystupoval jako zástupce znojemského vedoucího SdP, JUDr. Alfreda Kottka. V kritické době na konci září 1938 se nacházel v preventivní vazbě v Brně a neúčastnil se teroristických akcí Freikorps (dobrovolnický sbor sudetských Němců) v jihomoravském pohraničí. Po svém propuštění (7. října 1938) se vrátil do Znojma a při obsazování pohraničí se již účastní symbolického „vyvrácení“ hraničního kamene u celního úřadu Hatě. Od 6. 12. 1938 do 9. 11. 1941 Bornemann vykonával funkci komisařského Kreisleitara NSDAP, a to na základě ustanovení župního vedoucího (definitivně jmenován až na základě dekretu z 27. 3. 1942 s účinností od 9. 11. 1941). Svoji kariéru nacistického funkcionáře Bornemann završil mimo jiné také v hodnosti Obersturmbannführera SS (od 9. 11. 1943).

39 Tamtéž, folio 192.

40 SOKA Znojmo, Z/ONV-IV, Doklady o německé činnosti za okupace, SNB Sedlešovice, č. j. 124, dův/45; SNB Hodonice, č. j. 154, dův/45.

*skutečně pálili.*⁴¹ Jen zcela náhodou se po zhroutilí aparátu nacistické administrativy podařilo zadržet část písemného materiálu z jednoho oddělení (Staatsangehörigkeit und Wehrerfassung) bývalého německého policejního ředitelství ve Znojmě, které během války vedlo mimo jiné také evidenci pro místní vojenské doplňovací velitelství (Wehrbezirkskommando). Tato evidence (tzv. Wehrstamtblatt) představovala v poválečném období klíčový nástroj k identifikaci politické příslušnosti a organizace jihomoravských Němců v období let 1938–1945.

Mezi místní prominentní nacisty bezesporu patřil i Felix Bornemann, který opustil Znojmo v pozdních večerních hodinách, dne 7. května 1945. Bornemann uprchl s finanční hotovostí strany nejprve do rakouského Waidhofenu, kde se měl hlásit u nadřízeného Gauleitera (župní vedoucí NSDAP) a předat mu stranickou pokladnu. Župní vedoucí se tam ovšem již nezdržoval a Bornemann byl odkázán do nedalekého Freistadtu.

Ředitelství NB ve Znojmě obdrželo dne 31. července 1945 přípis stanice NBS v Českých Velenicích (okres Jindřichův Hradec) se sdělením, že je ve vazbě zdejšího posádkového velitelství zadržován bývalý znojemský „kreisleiter“ NSDAP.⁴² Bornemann totiž 1. června 1945 zadržela rakouská policie ve Freistadtu. Při výslechu se doznal ke své dřívější činnosti i funkcím ve straně a popsal okolnosti kolem údajné evakuace stranické pokladny. Svůj návrat do Znojma kategoricky odmítl (patrně měl v úmyslu požádat rakouské úřady o povolení setrvat i nadále ve Freistadtu) s tím, že jeho byt ve Znojmě měl být již zcela zničen. Rakušané ho ovšem vydali ruské vojenské policii a 30. července 1945 byl Bornemann vrácen zpět na území československého státu. Z prozatímní vazby u posádkového velitelství pěšího pluku 29 v Českých Velenicích ho příslušníci NBS Znojmo eskortovali (7. srpna 1945) do věznice Krajského soudu ve Znojmě. Felix Bornemann byl následně obviněn ze spáchání několika zločinů v intencích retribučního dekretu.

Na základě svědectví vedoucího znojemského „kreisleitungu“ lze tušit, že s blížícím se koncem války byla již struktura stranického aparátu NSDAP ve Znojmě úplně rozvrácena. Na útěk se připravovali i příslušníci administrativního aparátu represivních složek nacistů. Úředníci gestapa opustili Znojmo již v polovině dubna 1945. Pro jejich evakuaci do rakouského Salzburgu muselo být přednostně zajištěno několik nákladních automobilů. V dubnu 1946 zadržela expozitura znojemské StB také vedoucího dřívější pobočky gestapa ve Znojmě Jana Haranta (Johannes Harant), který byl následně předán do vyšetřovací vazby lidového soudu k trestnímu řízení.⁴³ Většinu z uprchlých příslušníků a konfidentů bývalého znojemského gestapa se ovšem nikdy nepodařilo zadržet (viz Tabulka 2).

Do Rakouska uprchl také takzvaný komisařský starosta města Znojma, JUDr. Erich Haase. Jako zástupce prozatímní městské správy předával v říjnu 1938 Znojmo pod

41 Tamtéž, Z/ONV-IV, Doklady o německé činnosti za okupace, SNB Sedlešovice, č. j. 124, dův/45.

42 MZA Brno, Mimořádný lidový soud ve Znojmě, C 144, ka 51, Ls 66/47. Hlášení Ředitelství NBS Znojmo, Státní bezpečnostní oddělení, č. 1422/St. bezp./45, ze dne 23. 8. 1945.

43 Tamtéž, ka 44, Ls 1/47.

vojenskou okupační správu. Od května 1945 se doktor Haase ukrýval v rakouském pohraničním městečku Retz. Na podzim roku 1945 rakouské úřady ho vydaly orgánům československé bezpečnosti. Vzhledem k tomu, že nebyl považován za nebezpečného nacistu, byl po krátké vazbě předán do internačního střediska k organizovanému odsunu. Přítomnost bývalého činovníka německé městské správy ovšem neunikla pozornosti StB, která Ericha Haase dne 3. května 1946 opět zadržela pro trestní řízení do vazby vyšetřovací komise při Mimořádném lidovém soudu ve Znojmě.⁴⁴ Státní bezpečnost vyšetřovala především jeho dřívější činnost ve straně SdP.

Mnoha bývalým činovníkům a funkcionářům SdP, kteří ještě za první československé republiky na Znojemsku agitovali pro Henleinovu politiku, se podařilo útekem de facto vyhnout trestní odpovědnosti. Mezi ně patřil i někdejší poslanec za SdP, MUDr. Theodor Jilly. Také jeho jméno figuruje na regionálním seznamu uprchlých válečných zločinců, sestaveném československou komisí pro vyšetřování válečných zločinů ve Wiesbadenu (viz Tabulka 3).

Krátce po osvobození pověřil revoluční ONV ve Znojmě všechny obnovené okresní expozitury „četnických“ stanic pravomocí zajistit osoby spojené s nacistickou minulostí. Protože se téměř a priori předpokládalo, že v pohraniční části tehdejší župy Niederdonau byla převážná většina německého obyvatelstva nějak organizována pod vlivem NSDAP, mělo být (podle usnesení rady ONV) za kritérium omezení svobody považováno především nedodržování vyhlášky ONV, která kategoricky nařizovala odevzdání veškerých zbraní, střeliva a výbušnin: „[...] V přidělených obcích buď ihned vyvěšena vyhláška ONV ze dne 9. 5. 1945 a vybubnováním stanoveno, aby do 24 hodin odevzdal každý na četnické stanici zbraně. Druhý den buď provedena ve stanovišti četnické stanice prohlídka dům od domu. Zatknouti zjištěné viníky, válečné zločince, SS [...]“⁴⁵

Stíhání uprchlých nacistů a válečných zločinců ze Znojemska zpočátku koordinoval bezpečnostní referát Ředitelství národní bezpečnosti ve Znojmě v součinnosti s okresním velitelstvím NBS (SNB). Na základě údajů, získaných ze zadrženého spisového materiálu a udání jednotlivých svědků, referát vyhotovil trestní oznámení, která se formou pátracích oběžníků rozesílala všem místním expoziturám NBS (SNB). Opačně byla trestní oznámení vyhotovena nejprve příslušnou stanicí NBS (obvykle na základě udání místních svědků) a poté zaslána na vědomí Ředitelství národní bezpečnosti ve Znojmě a orgánům vyšetřovacích komisí při Mimořádném lidovém soudu ve Znojmě. Příslušníci místních expozitur NBS (SNB) se většinou nezabývali oprávněností jednotlivých udání (zde byl bohužel prostor pro neoprávněná udání a obvinění). Do jejich kompetence náleželo pouze zadržení, předběžný výslech a eskorta obviněného do vazby, případně sběr důkazního materiálu. Později převzala veškerou agendu stíhání místních nacistů a zločinců pobočka Oblastní úřadovny StB

44 SOKA Znojmo, Z/ONV-II, Vyšetřovací komise ONV a trestní nalézací komise ONV, spis Vs 6141/47.

45 Tamtéž, Z/ONV-III, Úřední knihy (zápisy z rad a pléna ONV), Opatření usnesená v sezení ONV ve Znojmě dne 12. 5. 1945.

ve Znojmě, která měla k dispozici také torzo spisové evidence a dochovaných kartoték nacistické administrativy.

K internaci příslušníků NSDAP a jiných nacistických organizací využil ONV budovu bývalé zemské donucovací pracovny⁴⁶, aby je tím „[...] *isoloval od prostředí v němž žily, aby nemohly zahlazovat stopy své činnosti, působit na svědky, uchýliti se na jiné místo, nebo dokonce před stíháním uprchnouti za hranice.*“⁴⁷ Oficiálně byl tento internační tábor nazýván jako Ředitelství národní bezpečnosti ve Znojmě – internační tábor Znojmo, ale běžně se užívalo (a to i v úřední korespondenci) výrazu „robotárna“. Právě zde byly z počátku internovány osoby, u nichž existovalo důvodné podezření ze spáchání zločinů, které později explicitně definoval retribuční dekret prezidenta republiky. I přesto docházelo, v měsících následujících bezprostředně po osvobození, k zatýkání a internování osob bez zřetele k tomu, zda-li budou nakonec postaveny před lidový soud nebo internováni ve sběrném a pracovním táboře. Neorganizovaní Němci (němečtí komunisté, sociální demokraté, staří lidé a invalidé) tak byli například internováni společně s členy NSDAP a příslušníky jiných nacistických organizací. „[...] *Zajišťování jsou mladiství a vůbec se nečiní rozdíl mezi nacisty a Němci, kteří nebyli nikde organizováni. Zajišťovány jsou vysoce těhotné ženy, starci nad hrobem, těžce nemocní a úplní invalidé, aniž je proti nim vysloveno podezření z nějaké trestní činnosti. Je-li vůbec uveden důvod zajištění, pak jím obyčejně jest, že přítomnost v obci jest nežádoucí.*“⁴⁸

Znojenské internační tábory se již záhy naplnily neorganizovanými Němci, kteří museli být krátce na to propuštěni pro absenci zákonného důvodu k vazbě. V srpnu 1945 vyzvalo ministerstvo vnitra orgány místní správy a bezpečnosti k tomu, aby byli nadále stíháni pouze vedoucí činitelé a funkcionáři NSDAP (směrnice č. j. Z/I-8812/1945). Řadové členství ve straně NSDAP nebylo považováno za důvod k trestnímu stíhání před mimořádným lidovým soudem, pokud dotyčný zároveň nespáchal trestný čin podle retribučního dekretu prezidenta republiky. K internaci řadových členů NSDAP byla ovšem využita další směrnice ZNV v Brně (č. 69-taj. 45), která v rámci „řešení německé otázky“ dávala místním správním orgánům pravomoc i nadále izolovat neprovinilé Němce v kárných a pracovních táborech. Němci, internováni v pracovním táboře, byli nasazeni většinou na práce související s odstraňováním válečných škod nebo na sezónní práce v zemědělství. Řada z nich přitom využila příležitosti k útěku a během léta 1945 uprchla ze svých stanovišť přidělené práce do Rakouska.

46 Budova bývalé Zemské donucovací pracovny Znojmo se nacházela v tehdejší ulici Jarošova 6.

47 SOKA Znojmo, Z/ONV-II, Zápisy ze schůzí vyšetřovací komise ONV Znojmo, ka 1. Prozatímní všeobecné směrnice o vyšetřujících komisích Zemského národního výboru a Okresních národních výborů v zemi Moravskoslezské č. 69 z 21. 6. 1945.

48 Tamtéž, Z/ONV-II, Vyšetřovací komise ONV a Trestní nalézací komise ONV, Presidiální spisy vyšetřovací komise při MLS a vyšetřovací komise ONV, press 75/45, ka 2.

3.2. Opatření vůči rezistenci místních Němců

V souvislosti s nepříznivým vývojem válečných událostí organizoval hroutící se aparát Třetí říše podzemní hnutí odporu, které mělo prostřednictvím sabotážních a teroristických akcí destabilizovat frontové zázemí nepřítele. I přesto, že místní aktivita ozbrojené rezistence nacistického podzemí zdaleka nedosáhla takové intenzity jako v ostatních oblastech pohraničí, také ve zdejších pohraničí se několik poválečných incidentů nakonec považovalo za činnost dosud aktivního zbytku německého, nacistického podzemí.

V poválečném období docházelo ve zdejších pohraničí poměrně často k nejrůznějším nočním přestřelkám a útokům neznámých pachatelů, o nichž se samozřejmě nepředpokládalo, že jsou dílem pouze organizovaných skupin podzemního hnutí německého odporu. Některé incidenty byly interpretovány v souvislosti s běžnou kriminální činností (např. pašováním, ilegálním přechodem hranic nebo rabováním). Řada místních Němců byla změnou okolností donucena opustit své domy a ze strachu z nových poměrů se raději skrývala v lesích.⁴⁹

Za diverzní akci „německých teroristů“ se oficiálně vydávala tragédie při odstraňování muničního depozitu, ponechaného ustupující německou armádou v lese u obce Kravsko.⁵⁰ Během svozu nevybuchlé munice (19. června 1945) tu došlo k explozi trhavin, která zničila vojenský nákladní automobil a zabila osm mužů z posádky pěšího pluku 24, Znojmo. Okolnosti incidentu vyšetřovala místní expozitura NBS Kravsko, společně s vojenskou vyšetřovací komisí.⁵¹ Krátce po výbuchu dorazil na místo tragédie velitel stanice NBS Kravsko, vrchní strážmistr Rudolf Sladký, který do protokolu uvedl: „[...] nákladní auto, kromě železného podvozku a kol, bylo úplně /zejména karoserie/ rozmetáno. U pravého předního kola, hlavou ke kolu, ležela mrtvola desátníka [...] od ppl. 24. Kusy lidského masa s kostmi byly pak nacházeny až ve vzdálenosti 200–250 kroků. Asi 50 m vlevo vpřed od přední části auta bylo nalezeno víko talířové miny, jejíž zevní část byla rezavá, kdežto vnitřek očouzen. Přímo za zadními koly jsou 2 trychtýře v hloubce asi 30 cm a v šířce 120 cm. Uprostřed vozu

49 Tamtéž, Z/ONV-I, Všeobecná spisovna 1945–1948, č. j. 285/45 a 382/45. Někteří Němci ze zdejšího pohraničí se nedokázali smířit se změnou poměrů a raději spáchali sebevraždu. Stanice NBS Bitov hlásila případ hromadné sebevraždy tří žen: „Rolník (J. M.) udal, že jeho manželka spolu s dcerou a vnučkou odešly dne 13. 5. 1945 o 15. hod. z domu směrem k vranovské přehradě. V poslední době byly podle udání [...] rozčileny nad změnou válečných a politických poměrů a nepřijímaly vůbec potravu. Obě pak [...] prohlásily, že mají velký strach z příchodu Rusů a že jejich příchod nepřechájej, že do této doby musí být pryč.“ Stanice NBS Podmolí: „Oznamuji, že (F. K.) z Podmolí, okr. Znojmo, spáchal dne 20. května 1945 asi o 6. hodině ve svém domě v komoře sebevraždu oběšením. (F. K.) byl rolník a velkým přívržencem nacistického režimu. Sebevraždu oběšením spáchal asi pravděpodobně ze strachu před trestem.“

50 Tamtéž, Z/ONV-III, Úřední knihy: rady a pléna, Protokol o schůzi ONV ve Znojmě ze dne 20. 6. 1945, fol. 60.

51 Tamtéž, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, č. j. 1519/45, ka 18.

po levé straně taktéž stopa po trychtýři. Asi 30 m zpět od auta nalezena červená páska s hákovým křížem.⁵²

Vojenská vyšetřovací komise nakonec na základě stop zajištěných na místě exploze vyloučila původní předpoklad o příčině výbuchu jako následku neopatrné manipulace při transportu munice. Nákladní automobil pyrotechnického oddílu byl v okamžiku výbuchu prázdný a trhaviny určené k odvozu dosud stály netknuté neda-leko místa exploze. Řidič nákladního automobilu patrně najel na ukrytou minu ještě předtím, než mělo dojít k transportu připravené munice. Podle vyšetřovatelů musela být tato výbušnina nastražena v období několika dnů před osudnou událostí, neboť pyrotechnici v oblasti působili již několik týdnů a přístupové cesty byly odminovány. Někteří svědci navíc uvedli, že se v inkriminovaném prostoru údajně pohybovalo několik podezřelých osob a v noci někdo vystřeloval různě barevné signální světlice.

Po události nechal ONV ve Znojmě v součinnosti s velitelstvím pěšího pluku 24 ve Znojmě, vytisknout plakáty s následujícím textem: „[...] Všem hranicářům znojemského kraje! Vojáci! Sbory národní bezpečnosti! Občané! Zbytky nacistických stvůr se pohybují v různém přestrojení ještě mezi námi, aby se mstili na příslušnících našeho národa. Dne 19. června t.r. bylo zločinnou nacistickou bestii úkladně zabito v lese Vápenice u Kravska 8 nejlepších vojáků čsl. armády ze znojemské posádky. Hrdinná smrt těchto našich bratří nás všechny zavazuje, abychom se zvýšeným úsilím pracovali a zostříli pozornost na všechno, co nám přikazuje naše národní povinnost. Zabraňte všemi prostředky tomu, aby se Němci, ať jsou to i Rakušané, pohybovali volně a jednotlivě mezi námi. Po posledním zločinu nemůžeme nikomu důvěřovat. Spolehejme jen sami na sebe. Buďme všichni na stráži! [...]“⁵³

Přestože okolnosti incidentu kolem zmíněné sabotáže poukazují jen nepřímo na činnost nějakého organizovaného německého odporu, pro bezpečnostní orgány představoval incident další důvod ke zvýšení represe vůči německému obyvatelstvu. Zhruba v době bezprostředně následující po nešťastné události se již otevřeně hovořilo o potencionálním riziku, týkající se činnosti záškodnické organizace Werwolf. Všechny okresní expozitury SNB byly instruovány k bezodkladnému hlášení o sabotážní činnosti Werwolfovi: „[...] Žádám za podání zprávy, co jest známo o organizaci Werwolf, do níž přecházejí skrytí příslušníci SS, SA, Gestapa a pod. Tato organizace se řídí pokyny tajné vysílačky Werwolf a přepadá ojedinelé příslušníky naší i Rudé armády. Zprávu podejte bezpodmínečně do 23. července 1945.“⁵⁴

52 Tamtéž, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, č. j. 109/45, ka 7. Explozivní síla nájezd-ných talířových min byla ještě umocněna přiložením dodatečné ekrazitové trhaviny. Tamtéž, Hlášení stanice NBS Kravsko ze dne 20. 6. 1945, č. j. 796/45: „Ustupující německá armáda za-nechala v prostoru kolem obce Kravsko větší depozit nejrůznější munice a zbraní. Při neopatrné manipulaci s nalezenou ‚pancéřovou pěstí‘ zde tragicky zahynul jeden místní hoch (19. 5. 1945).“ Případ vyšetřovala stanice NBS Kravsko pod č. j. 684/45.

53 Tamtéž, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, č. j. 1519/45.

54 Tamtéž, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, Spisy presidiální, č. 4/pres.-taj.

Podle informativních oběžníků ministerstva vnitra byly vydány směrnice s podrobnými pokyny, jak postupovat při podezření na sabotážní a teroristickou činnost místních Němců. Tyto oběžníky byly většinou sestaveny na základě informací o sabotážní činnosti v severních částech pohraničí bývalé sudetské župy (Sudetengau). Jedna ze směrnic ŘNB ve Znojmě (č. 14/2-dův. 45) popisuje například činnost organizace Werwolf následovně: „[...] Německé vedení ještě před ukončením války učinilo opatření, aby na našem území zorganizovalo tlupy, které mají za úkol, jednak propagandou zvyšovati sebevědomí Němců a jejich odhodlanost k odporu, jednak teroristickými zá-sahy ničiti hospodářsko-technická zařízení, průmyslové objekty, komunikace, skladiště, žňovou sklizeň, majetky jednotlivců [...]. Tyto tlupy jsou vedeny zkušenými a speciálně vycvičenými muži. Příslušníky těchto tlup jsou bývalí příslušníci SS, SA, něm. branné moci, NSDAP a jejich složek, německé mládež, příslušníci HJ, německé ženy, býv. příslušníci generála Vlasova, uprchnuvší kolaboranti a zrádci, slovenští gardisté a ukrajinští emigranti.“⁵⁵ Následuje výčet represivních opatření, která mají místním Němcům zabránit v páchání sabotážní a teroristické činnosti.

Většina zadržených osob obviněných z podpory Werwolfu zřejmě ani nebyla součástí organizovaného podzemí. Šlo vesměs o jednotlivce, které pohraniční expozitury SNB zajistily při ilegálních přechodech státní hranice bez dokumentů, a tím evidentně působili dojem podezřelých individuí.⁵⁶ Za těchto okolností byl téměř každý zadržený Němec považován za součást organizovaného nacistického podzemí. Nicméně, ohledně aktivity Werwolfu podávaly okresní expozitury SNB stále negativní hlášení.⁵⁷

Teprve počátkem srpna hlásila expozitura SNB odhalení několika tajných buněk Werwolfu v okolí pohraničního městečka Jaroslavice (Joslowitz). Příslušníci místní stanice SNB zadrželi v ranních hodinách dne 4. srpna 1945 skupinu několika mladíků (celkem osmnáct osob) z Křídľůvek (Klein Grillowitz), které k založení tajné organizace údajně navedl jistý Štefan Obermann. Tento muž pravidelně přecházel hranici do Rakouska (Alberndorf im Pulkautal), odkud přinášel zprávy tzv. šeptané propagandy o připravovaném osvobození Němců na jižní Moravě americkou armádou. Skupina mladíků zřejmě věřila falešným zprávám šeptané propagandy a na jejich základě založila tajný spolek (Burschenpartei v Křídľůvkách). Vedoucí skupiny, patnáctiletý Leo Kohlberger, popsal důvody existence tajného spolku následovně: „[...] Všichni mladíci měli vstoupiti do této organizace ve stáří od 14 do 18 roků a vzájemně k sobě držeti. Tato partei měla býti nápomocna při přísunu amerických vojsk, dále měla mezi sebou vycvičiti všechny členy se zacházení se zbraněmi, zvláště pancéřovou pěstí.

55 Tamtéž, Z/ONV-IV, Referát národní bezpečnosti/bezpečnostní referát, činnost organizace Werwolf a jiných podobných – pokyny, Opis výnosu ONV ve Znojmě ze dne 25. 8. 1945.

56 Tamtéž, Z/ONV-II, Vyšetřovací komise ONV a trestní nalézací komise ONV, spis Vs 422/45. Hlášení stanice SNB Chvalovice, čís. zat. 21/1945, ze dne 29. 7. 1945, kauza František Elinger z Dyjákoviček.

57 Tamtéž, Z/ONV-IV, Bezpečnostní referát ONV ve Znojmě, situační zprávy (červen–prosinec 1945), Zpráva o politické a hospodářské situaci okresu znojemského k 25. 7. 1945.

Po příchodu amerických vojsk měla udržovati v Křídělkách veřejný pořádek a postarati se o to, aby všichni Němci mohli zase klidně žít. [...] Další účel byl, že se plně vynasnažíme o to, aby ti lidé, kteří sem přišli k osídlení, byli vyhnáni zpět, tam, odkud sem přišli.⁵⁸ Na otázku, jakým způsobem si vlastně hodlali opatřit zbraně, odpověděl šestnáctiletý Leo Ponzer, že zbraně: „[...] nám budou shozeny [...] z letadel od Američanů, kterých se musíme uchopiti a bojovati proti Čechům a Rusům, kteří z tohoto území neutečou.“ Patnáctiletý Pfister Engelbert k tomu ještě dodal, že: „[...] jakmile Rusové budou u Hrušovan vytlačováni Američany z Rakouska, bude se dobrovolně hlásiti k boji s pancéřovou pěstí na ničení tanků.“

Několik dnů po odhalení tajného spolku z Křídělek následovala další vlna zatýkání německé mládeže z okolí Jaroslavic, podezřelé z protistátní činnosti. Dne 9. srpna 1945 byla v Hrádku zajištěna skupina dvaceti tří místních mladíků, kteří se podle hlášení stanice SNB Jaroslavice připravovali na ozbrojené povstání. Vedoucí skupiny, jistý Karel Rauer, zajišťoval ilegální kontakt s organizací Werwolf z Křídělek. Nepodařilo se ho ovšem zadržet, protože uprchl do Rakouska, několik dnů před zatčením dříve zajištěné skupiny werwolfů z Hrádku.

Na podzim roku 1945 se fenomén „werwolf“ postupně vytrácí z hlášení většiny pohraničních expozitur SNB. Oblastní úřadovna StB ve Znojmě zaslala koncem října ministerstvu vnitra (odbor Z) poslední souhrnnou situační zprávu o činnosti organizace Werwolf na Znojemsku. Tato zpráva poměrně střízlivě konstatuje, že: „[...] ve zdejších pohraničí bylo vícero činů, které byly označovány jako činnost werwolfu, ale přesným šetřením bylo zjištěno, že se jedná o provokační činy /akce/ za účelem urychlení odsunu Němců.“⁵⁹

Podle zprávy znojemské StB bylo snahou německého podzemí přenést veškerou tíhu ozbrojeného odporu především na německou mládež a bývalé členy Hitlerjugend. V jejich případě se totiž stále předpokládala latentní vůle k pokračování v ozbrojeném odporu proti někdejší nepřátelům Třetí říše.

Jiné stanovisko ovšem zastávala komise pro vyšetřování válečných zločinů zřízená v rámci ONV ve Znojmě. Ve svém memorandu mimo jiné upozorňuje, že: „[...] neposlouží republice, jsou-li Němci vyháněni do Rakouska, kde se zdržují v pohraniční oblasti a osnují na svobodě plány pro pomstu. Nutno se vážně obávati krvavých incidentů v našem pohraničí, poněvadž z řad násilně evakuovaných do Rakouska budou se rekrutovati ti praví vlkodlaci.“⁶⁰ Možnost organizovaného odporu se v memorandu výslovně uvádí až v souvislostech s tzv. divokými odsuny německého obyvatelstva z pohraničí.

58 ABS, B 6-1, inv. j. 2, SNB Jaroslavice, Protokol o výsledku s Leo Kohlbergerem a Leo Ponzerem, ze dne 4. 8. 1945.

59 Tamtéž, Hlášení Oblastní úřadovny státní bezpečnosti Znojmo, č. j. 293/566/45, ze dne 31. 10. 1945.

60 SOKA Znojmo, Z/ONV-II, Vyšetřovací komise ONV a Trestní nalézací komise ONV, Presidiální spisy vyšetřovací komise při MLS a vyšetřovací komise ONV, Press 75/45, Press 19/45, ka 2.

3.2.1. Vysídlení německého obyvatelstva Znojma a pohraniční periferie okresu

Téměř současně s příchodem Rudé armády začíná i spontánní represe vůči zbytku místního německého obyvatelstva. Ozbrojenci z řad revolučních formací násilím vnikají do bytů a domů znojemských Němců, kteří se během období let 1938–1945 exponovali v rámci politické činnosti NSDAP nebo v jiných složkách strany. Zadržené osoby jsou nejprve eskortovány k výsledku do bývalých Žižkových kasáren (Albrecht-kaserne) a následně internovány v budově dřívější zemské donucovací pracovny (tzv. „robotárně“).⁶¹ Příslušníci NS a ostatních revolučních formací „[...] předváděli zatčené osoby do zemské donucovací pracovny, která tehdy sloužila za policejní věznici, osoby německé národnosti, které byly v mnoha případech dobytý a osoby starší ve věznici zemřely.“⁶² Podle výpovědí pamětníků musela údajně většina z tehdy zadržovaných osob snášet teror příslušníků revolučních formací.⁶³ Na následky krutého zacházení během výsledků zemřelo několik osob, které byly poté pohřbeny na pozemku u budovy zemské donucovací pracovny. Počátkem června 1945 vtrhla do „robotárny“ ozbrojená skupina samozvaných partyzánů: „[...] počala na dvoře stříleti ze samopalů, někteří členové tlupy vnikli do cel a týrali uvězněné Němce. Jiná tlupa, která do věznice vnikla, počínala si podobným způsobem a rozkradla všechny cenné věci, které byly uvězněným Němcům odebrány.“⁶⁴ V obvodu městského lesíku byla nalezena mrtvola popraveného soudního rady Josefa Hruše (Hrusche), zřejmě jedna z prvních místních obětí divoké revoluční msty.⁶⁵

Krátce po osvobození se do Znojma vrátil (12. května 1945) i bývalý komisař politické správy, JUDr. František Pořízek. Již před válkou byl doktor Pořízek všeobecně

61 ZNOY, Cornelia: *Die Vertreibung der Sudetendeutschen nach Österreich 1945/46*. Wien 1995, s. 137.

62 ABS, A 2/1, Sekretariát min. vnitra, inv. j. 1765, ka 57, Porevoluční události, hlášení Oblastní kriminální úřadovny ve Znojmě, č. j. 038/9/, 3. 9. 1947.

63 GEPPERTH, Rainer B.: *Die Vertreibung, Ausweisung und Aussiedlung der deutschen Bevölkerung*, Salzburg 1970, s. 231–232. Např. Dotazník vysídlených osob – (*Fragebogen für alle Heimatvertriebenen, Nummer*); – *Frgb. Nr. (?) 83*, Edmund Budischowsky, Znaim, Untere Böhmngasse 18: „Am 15. Mai 1945 wurde ich geholt und in die Albrechtskaserne gebracht. [...] Drinnen standen schon ca. 30 Znaimer Geschäftsleute (Repa Emil, Repa Hans, Schlapphak, Laznicka, Bruny) alle blutüberströmt mit geschwellenen Köpfen. Gastwirt Krischke lag am Boden, er starb in der Nacht. Cafetier Bruny starb nach 3 Tagen.“

[„Dne 15. května jsem byl zadržen a odveden do Albrechtových kasáren. [...] Uvnitř již bylo asi 30 znojemských obchodníků (Repa Emil, Repa Hans, Schlapphak, Laznicka, Bruny), všichni zakrvácení, s oteklými hlavami. Hostinský Krischke ležel na zemi, v noci zemřel. Kavárník Bruny zemřel po 3 dnech.“]

64 ABS, A 2/1, Sekretariát min. vnitra, inv. j. 1765, ka 57, Porevoluční události, hlášení Oblastní kriminální úřadovny ve Znojmě, č. j. 038/9/, 3. 9. 1947.

65 SOKA Znojmo, Z/ONV-I, Všeobecná registratura ONV Znojmo 1945–1948, č. j. 70/45; ABS, A 15, Zemské velitelství SNB Brno, inv. j. 155, Hlášení – vraždy (Znojmo).

znám svým nekompromisním postojem vůči Němcům. „[...] Na základě ústních instrukcí, které v Brně obdržel, svolal Němce na několik velkých veřejných shromáždění, kde jim vyložil, že nová Československá republika je státem národním, a že vzhledem k tomu nebude pro Němce v republice místa.“⁶⁶ Jako vysoký úředník obnovené policie (ředitel NB) disponoval doktor Pořízek mimořádnými pravomocemi k represivnímu postupu vůči německému obyvatelstvu. V období od 14. do 20. května došlo na několik vln čistek a zatýkání znojemských Němců, které vyvrcholily po incidentu přestřelky z noci na 21. května 1945: „[...] V noci na 21. května 1945 došlo k pokusům přepadení domů, ve kterých je ubytováno české obyvatelstvo. Také došlo k přestřelce, pachatelé nebyli však dopadeni.“⁶⁷

Tento útok byl následně interpretován jako pokus Němců o zahájení „partyzánské války“ a inicioval rozsáhlou represivní akci vůči německému obyvatelstvu Znojma: „[...] státní policejní ředitelství provede dnes za pomoci vojenského strážního oddílu, komunistické strany a partyzánů všeobecnou čistku ve Znojmě. Zločinecké nebo podezřelé živly budou zadrženy, ostatnímu německému obyvatelstvu, a zvláště rakouským státním příslušníkům, kteří se rozhodnou opustiti dobrovolně území ČSR, bude odchod všemožně usnadněn, zejména též poskytnutím nákladních aut a zvláštních vlaků na hranice.“⁶⁸

Vysídlování německého obyvatelstva Znojma do sběrného střediska v Pražské ulici, jaro 1946. Archiv Jiřího Zahradníčka.

66 Tamtéž, AMZ, Příloha ke kronice města Znojma, č. 140/II/1938–1945.

67 Tamtéž, Z/ONV-I, Všeobecná registratura ONV Znojmo 1945–1948, Spisy presidiální, č. j. 173/45, Vyčištění Znojma od německých zločinců, usnesení rady ONV Znojmo ze dne 21. 5. 1945, ka 1.

68 Tamtéž.

Ještě téhož dne dopoledne měla být část německého obyvatelstva shromážděna na náměstí před kostelem (zřejmě dnešní Masarykovo), odkud se proud lidí vydal (částečně pěšky, na vozidlech, s dvoukoláky) pod dozorem bezpečnostních složek směrem k rakouské hranici (asi dvanáct kilometrů).⁶⁹ K večeru byla další část obyvatelstva donucena odejít do internačního tábora na Pražské třídě (Mannsberg). Zde jim byl oznámen evakuační příkaz JUDr. Františka Pořízka, tj. že jejich další setrvání ve městě je nežádoucí a pokud neopustí Znojmo do desáté hodiny příštího dne, zůstanou internováni ve sběrném táboře. Nátlak k odchodu měla podpořit také noční čistka v domech znojemských Němců, při které údajně došlo i k rabování majetku a páchání nepřístojností.⁷⁰ Na druhý den (22. května 1945) opustila Znojmo další část německého obyvatelstva, která byla pod dohledem ozbrojené stráže vyvedena z města směrem k rakouským hranicím.⁷¹

Rada ONV ve Znojmě vyhodnotila průběh dosavadní čistky za uspokojivý a současně doporučila pokračovat v čistkách s tím, že: „[...] v první řadě budiž vyčištěno Znojmo, Vranov, Šumvald, Vranovská Nová Ves a Podmolí. [perem dopsáno] Hrušovany, Šatov.“⁷² Několik dnů poté (28. května 1945) rada ONV ještě dodatečně schválila další návrh, aby: „[...] ve středu, tj. 30. 5. 45 bylo pokračováno v čistce Znojma. Antifašistům, kteří se vykáží potvrzením komunistické strany, se povoluje pobyt až na další.“⁷³

Vysídlení německého obyvatelstva Znojma probíhalo zcela v režii revolučního úřadu ONV. Teprve z pověření rady ONV převzaly výkonnou iniciativu další složky represivního aparátu obnovené bezpečnosti (státní policie) a různé polovojenské formace (tzv. vojenský strážní oddíl a partyzánské policejní jednotky).⁷⁴ Při květnové čistce Znojma asistoval úřadu státního policejního ředitelství zejména vojenský strážní oddíl. „[...] Okresní národní výbor nařizuje, aby vojenský strážní oddíl ve Znojmě se dal k dispozici státnímu policejnímu ředitelství ve Znojmě /Dr. Pořízek/ a členu ONV Kroupovi k provádění čistky Znojma od Němců. Jmenovaným budiž dáno veškeré mužstvo, poddůstojníci, důstojníci. Také veškeré nákladní automobily a povozy k odvážení Němců za hranice.“⁷⁵

Součástí represe, namířené proti zbytku německého obyvatelstva Znojma (a pohraničí), měla být také řada dalších opatření schválená radou ONV Znojmo.

69 GEPPERTH, Rainer B.: *Die Vertreibung, Ausweisung und Aussiedlung der deutschen Bevölkerung*. Salzburg 1970, s. 225.

70 Tamtéž, s. 226.

71 Tamtéž, s. 227.

72 SOKA Znojmo, Z/ONV-I, Všeobecná registratura ONV Znojmo 1945–1948, spisy presidiální, č. j. 173/45, Vyčištění Znojma od německých zločinců, usnesení rady ONV Znojmo ze dne 21. 5. 1945, ka 1.

73 Tamtéž, Z/ONV-III, Úřední knihy – zápisy z rad a plén, Protokol o schůzi ONV ze dne 28. května 1945.

74 Po osvobození byl ve Znojmě zřízen štáb Velitelství detašovaných partyzánských policejních jednotek (zlikvidován 4. 6. 1945), který zřejmě doplnili příslušníci partyzánské skupiny HYBEŠ.

75 SOKA Znojmo, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, spisy presidiální, č. j. pres. 173/45.

V červnu 1945 rada schválila návrh pro označení osob německé národnosti bílou náramenní páskou se signaturami písmen N (Němec) nebo RN (rakouský Němec). Nedodržení vyhlášky se trestalo peněžitou pokutou nebo vězením.

Po vysídlení Znojma se aktivita obnovené československé státní moci zaměřuje směrem na pohraniční území bývalého obvodu soudního okresu Vranov. Šlo přitom o následující německé obce: Starý Petřín (Altpetrain), Chvalatice (Chwallatitz), Vracovice (Edenthurn), Frejštejn (Freistein), Jazovice (Jasowitz), Lančov (Landschau), Lesná (Liliendorf), Miličovice (Milleschitz), Nový Petřín (Neupetrain), Horní Břečkov (Oberfröschau), Podmýče (Pomitsch), Šafov (Schaffa), Štítary (Schiltern), Stálky (Stallek), Onšov (Windschau) a Čížov (Zaisa).

Před válkou obývala městys Vranov (Frain, později Ortschaften: Frain, Windschau) silná německá komunita. Po událostech z podzimu roku 1938 Vranov opustila většina dosud přítomného českého obyvatelstva (zůstalo pouze třináct českých rodin).⁷⁶ Na samém závěru války ustupovaly směrem k Vranovu početné svazy jednotek německé armády. Tehdejší majitel vranovského zámku Beghard von der Wenze nechal na svém zámku ubytovat velitele ustupujících oddílů jednotek SS z bitvy o Budapešť.⁷⁷ Poslední jednotky německé armády opustily Vranov dne 7. května 1945.⁷⁸ Bez ochrany se zdejší německé obyvatelstvo ihned stalo obětí msty zahraničních dělníků (Ukrajinců, Poláků a Rusů), nasazených na nucené práce na místním statku (Frainer Hof).

O národnostních poměrech v obvodu zdejší stanice NBS informuje situační zpráva následovně: „[...] Obyvatelstvo městysy Vranova a přičleněných obcí Lančova, Onšova a Podmýče je německé, a české obyvatelstvo je zastoupeno jen nepatrným procentem. Na úřední příkazy a vyhlášky, dále na ústní rozkaz policejního ředitele ze Znojma p. JUDr. Pořízka stěhují se Němci do zahraničí, zejména do sousedního Rakouska [...].“⁷⁹

Výzva k opuštění Vranova byla německému obyvatelstvu, shromážděnému na místním náměstí (Marktplatz), oznámena dne 23. května 1945. Do čtyřiaadvaceti hodin mají vybrané osoby německé národnosti (mimo zaměstnanců elektrárny) opustit městečko s tím, že se přísně zakazuje vynášení veškerých cenností, které se nyní stávají majetkem ČSR.⁸⁰ I v tomto případě figuruje ústní direktiva ředitele znojenské NB, JUDr. Františka Pořízka.

76 Tamtéž, Amts-Blatt des Landrates des Kreises Znaim, P-IV-215/1938,1939; Staatliche Verwaltung, 4. 8. 1939, s. 111. V roce 1939 bylo ve Vranově nad Dyjí evidováno celkem 1276 osob.

77 Tamtéž, Z/ONV-IV, Doklady o německé činnosti za okupace. Rozkaz ze dne 6. 11. 1945, č. j. 207, dův./1945

78 FRODL, Gerald – BLASCHKA, Walfried : *Der Kreis Znaim von A bis Z*. Geislingen/Steige 2010, s. 82.

79 SOKA Znojmo, Z/ONV-IV, Situační zprávy (květen–prosinec 1945), hlášení NBS ve Vranově nad Dyjí, ze dne 2. 6. 1945, č. j. 60/1945.

80 ANDERLE, Willy – SCHMIDT, Walter: *Frain einst die Perle im Thayatal, Ein deutscher Ort in Südmähren*. Band II, 2002, s. 388.

Po přechodu fronty se také do zdejšího pohraničí stahují různé partyzánské skupiny z vnitrozemí. Příchod partyzánů spojuje většina usedlého obyvatelstva s počátkem represí vůči místní německé komunitě. Během domovních prohlídek partyzáni údajně rabují majetek zdejších Němců.⁸¹

Na zvýšenou aktivitu partyzánských oddílů v převážně německém pohraničí zdejšího regionu upozorňuje ve svém hlášení také stanice NBS ve Vranově nad Dyjí: „[...] činnost četnictva byla rušena různými partyzánskými skupinami, které se zde zejména v prvních dnech naší služby přímo rojily. Postup proti nim byl nemožný, poněvadž se mnohdy neohlásili, vykonali ‚dílo‘ a zmizeli.“⁸²

Podle hlášení stanice NBS Šumvald (Šumná) provedli 15. května 1945 partyzáni z Moravských Budějovic přepadovou čistku („razii na členy SS“) v obci Štítary (Schiltern). Přitom odebrali zdejším Němcům radiopřijímače a jiné zabavené věci.⁸³ Při domovních prohlídkách ve Vranovské Vsi (Frainersdorf) partyzáni zabavili mimo jiné šatstvo, prádlo, potraviny, jízdní kola, obuv a řadu dalších věcí běžné denní potřeby. Kriminální činnost příslušníků partyzánských skupin nebyla tedy pozitivně vnímána ani ze strany reprezentantů obnovených orgánů bezpečnostních složek.

Vysídlení jihozápadní části pohraničí znojemského okresu předcházal incident přepadení vojenské hlídky v obci Chvalatice (Chvallatitz)⁸⁴: „[...] dne 4. 6. 1945 o 0.20 hod. přešel na protější straně návsí ve Chvalaticích neznámý muž. Tento byl vyzván vojenskou hlídkou z verandy, aby zůstal státi. Místo toho onen muž utíkal podél domu a děrou v plotě unikl do zahrad. Když na výzvu ‚stůj-halt‘ nezastavil, byla po něm vystřelena jedna rána. Hned na to bylo na hlídku na verandě vystřeleno z místa, které pro akátové stromy nebylo dobře viditelné. Hlídka střelbu opakovala, avšak bez úspěchu. V tom však již byly neznámými pachateli vystřeleny skoro současně 3 rakety, a to jedna na dolním konci vesnice, druhá na horním a třetí za stodolami [...] Na dolním a horním konci vystřelené rakety byly bílé a ona uprostřed červená.“⁸⁵

Po rozednění obec obsadili příslušníci NBS a partyzáni z Moravských Budějovic. Při domovních prohlídkách nebyly nalezeny žádné ukryté zbraně nebo podezřelé osoby. Proto byla vybrána skupina několika osob zadržенých jako rukojmí s tím, že pokud místní obyvatelé nevydají původce nočního útoku, budou všichni pro výstrahu veřejně popraveni: „[...] jako rukojmí bylo zatčeno celkem 9 osob, z nichž 7 je známo jako osoby, které lze označiti jako nejtvrďší nacionální socialisty. Mimo to bylo zajištěno

81 GEPPERTEH, Rainer B.: *Die Vertreibung, Ausweisung und Aussiedlung der deutschen Bevölkerung*. Salzburg 1970, s. 89.

82 SOKA Znojmo, Z/ONV-IV, Referát národní bezpečnosti/Bezpečnostní referát, Situační zprávy červen 1945, hlášení stanice NBS ve Vranově nad Dyjí, ze dne 2. 6. 1945, č. j. 60/1945.

83 ABS, N-14, inv. j. 495, Situační zpráva stanice NBS Šumvald ze dne 17. 5. 1945, č. j. 13/1945.

84 V roce 1939 byl správní obvod rozšířen a obec přejmenována na Waldsee, tj. Grossgemeinde Waldsee (Thaya) tj. Ortschaften: Vötau Schloss (zámek BítoV), Schróffelsdorf (Šřeflová).

85 SOKA Znojmo, Z/ONV-I, Všeobecná spisovna 1945–1948, č. j. 615/45, Hlášení stanice NBS v BítoVě, přestřelka ve Chvalaticích, č. j. 417/45, ze dne 4. 6. 1945

17 osob na 24 hod. Těchto 17 osob jsou členové býv. obecního představenstva, chlapci a děvčata ‚Hitlerjundu‘.⁸⁶

Přesnější okolnosti útoku se i přesto nepodařilo vyšetřit, ale jedna z vyšetřovacích verzí se přikláněla k závěru, že incident souvisí se skupinou bývalých vojáků německé armády, kterým se doposud dařilo vyhýbat zajetí. „[...] Tito se však někde ukrývají v lesích a v těžko přístupných skalách v údolí Dyje a jsou ve spojení s místním obyvatelstvem, které je asi podporuje. Bylo zjištěno, že jistý František Neubert z Chvalatic⁸⁷ se v noci asi kolem 27. 5. 1945 zdržoval několik hodin ve Chvalaticích. Tento Neubert bude asi organisátorem nějaké bandy, která by snad ještě chtěla natropit nějaké zlo.“⁸⁸

Podezření, že se právě v prostoru těžko přístupných meandrů údolí a zákoutí řeky Dyje se ještě mohou zdržovat početnější skupiny německých vojáků, vyvolalo rozsáhlou pátrací akci. Z Moravských Budějovic byl narychlo přivolán kontingent vojáků Rudé armády, kteří společně s příslušníky bezpečnostních složek pročešávali okolí kolem přehradní nádrže. „[...] V lese nebyl nikdo podezřelý přistižen, ale na několika místech byla nalezena místa (ukrytá místa s poleželou travou), podle nichž lze souditi, že v nedávné době tam spali nebo leželi lidé. Je možné, že po opatření ve Chvalaticích (domovní prohlídky a odvezení 8 rukojmí) se pachatelé střelby ve Chvalaticích posunuli do jiného úseku lesa, a to buď proti proudu nebo po proudu vranovské přehrady. Tento les je asi 40 km dlouhý, místy pro skaliska těžce přístupný.“⁸⁹

Jen několik dní po incidentu (19. června 1945) následovalo definitivní vysídlení německého obyvatelstva Chvalatic. Kolem deváté hodiny ranní byl v obci vyhlášen evakuační příkaz, platný pro veškeré německé obyvatelstvo (mimo smíšených rodin). Tito se musí v krátké době (do 11:00 hod.) připravit na pěší anabázi směrem k rakouským hranicím. Trasa pochodu přitom směřovala po okresní silnici, kolem údolí vranovské přehrady přes obce: Štítary (Schiltern), Šumná (Schönwald), Lesná (Lilientdorf), Horní Břečkov (Oberfröschau), Čížov (Zaisa), až k téměř dvacet kilometrů vzdálenému hraničnímu přechodu u rakouského Hardeggu.

86 Tamtéž.

87 Tamtéž, Z/ONV-II, Vyšetřovací komise ONV a trestní nalézací komise ONV, spis VS 5661/47. V roce 1938 se František Neubert, tajemník bitovského barona Jiřího Haase, aktivně účastnil ilegální činnosti, kterou ve zdejším regionu organizovala SdP. „[...] František Neubert měl od býv. barona Haase k dispozici motocykl. V květnu 1938 začal František Neubert na tomto motocyklu jezdit nápadně často po okolí a směrem k rakouským hranicím. Tyto jízdy se děly nejvíce v noci. V té době se František Neubert stýkal často s německým učitelem Tiefenbachem z Lančavy, okr. Znojmo, německým učitelem Schwarzem z Chvalatic, okr. Znojmo a lesním Stecknerem z Jazovic, okr. Znojmo, o nichž bylo všeobecně známo, že jsou všichni příslušníci strany SDP a velcí Henleinovci, že se stále o něčem domlouvají, že jezdí k Vratěninu, kde se stýkají s Němci z Rakouska.“ Podle hlášení SNB Bitov (č. j. 1170/45) František Neubert patrně uprchl do Rakouska.

88 Tamtéž, Z/ONV-I, Všeobecná spisovna 1945–1948, č. j. 615/45; Hlášení stanice NBS v Bitově, přestřelka ve Chvalaticích, č. j. 417/45, ze dne 4. 6. 1945.

89 Tamtéž.

Německé obce, situované jižně od údolí přehradní nádrže a koryta řeky Dyje, tj. Podmýče (Pomitsch), Starý Petřín (Altpetrain), Šafov (Schaffa), Nový Petřín (Neupetrain), Lančov (Landschau), Frejštejn (Freistein) a Jazovice (Jasowitz), byly vysídleny v několika následujících etapách v období od 3. do 28. června 1945.

O situaci při řešení tzv. německé otázky v pohraničí znojemského okresu informovalo ŘNB počátkem července 1945 bezpečnostní referát ONV následovně: „[...] V západní části okresu byla německá otázka takřka již úplně vyřešena. Část Němců odešla dobrovolně do Rakouska. Zbytek Němců byl pak koncem června 1945 v západní části okresu Znojmo vojenskou skupinou p.pl. 24 ze Znojma vykázán za hranice. Ve východní části okresu nebyla německá otázka vyřešena.“⁹⁰

Na základě zkušenosti s vysídlením německého obyvatelstva z obvodu bývalého soudního okresu Vranov, podal ONV na vědomí ZNV v Brně následující plán postupu při vysídlení německého obyvatelstva okresu: „[...] Po zkušenostech z 22 obcí na Vranovsku, odkud byli Němci již dříve odsunuti, jeví se naléhavým odsun i z ostatních 49 obcí [znojemského okresu].“

Navzdory direktivě ZNV v Brně k zastavení dalších odsunů německého obyvatelstva, jsou nakonec vysídleny ještě následující obce:

- 8. srpna Hodonice (Hödnitz), Tasovice (Tasswitz) a Načeratice (Naschetitz),
- 11. srpna Božice (Possitz) a České Křídlovice (Gross Grillowitz),
- 14. srpna Dyjákovičky (Klein-Tajax) a Vrbovec (Urbau).

3.2.2. Přípravy tzv. organizovaného odsunu

Poté, co počátkem srpna 1945 vydal ZNV v Brně direktivu k zastavení odsunu německého obyvatelstva z jihomoravského pohraničí (oběžník ZNV č. 8036/2), postupně ustávala i fáze tzv. divokých odsunů z pohraničí znojemského okresu. Toto rozhodnutí zřejmě korespondovalo s intencí československé vlády, která reagovala na mezinárodní politickou situaci (Postupimská konference).

Již dříve Sověti avizovali uzavření hranice s Rakouskem a trvali na zastavení dalšího vysídlování obyvatelstva do rakouského pohraničí. Podle fonogramu ZNV v Brně: „[...] pplk. ruského generálního štábu v této věci u nás zakročil s tím, že jak odsun Němců od nás nebude zastaven, tak nám okamžitě všechny Němce z Rakouska vrátí zpět. Rovněž z rakouského vyslanectví došla intervence v této věci.“⁹¹

V Rakousku postupně kulminovaly problémy s přílivem vysídlelců a uprchlíků, což mimo jiné vypovídá i o rozsáhlosti divokých odsunů a vysídlení během léta roku 1945. O těžkých podmínkách osob vysídlených do Rakouska kupříkladu referovala

90 SOKA Znojmo, Z/ONV-IV, Situační zprávy (květen–prosinec 1945), Hlášení SNB Znojmo, č. j. 500/45, ze dne 8. 7. 1945.

91 Tamtéž, Z/ONV-II, Vyšetřovací komise ONV a Trestní nalézací komise ONV, Presidiální spisy vyšetřovací komise při MLS a vyšetřovací komise ONV, č. j. presv 19/45.

jedna žena, která se po nuceném vysídlení raději ilegálně vrátila zpět do ČSR: „[...] Neměla jsem v Rakousku co jíst. Chleba jsem neviděla celý týden, jenom černou kávu a brambory. Na brambory jsme chodily do pole za Hardeg, kávu jsme měli ještě svoji. Potravinové lístky jsme nedostali, a bylo mě řečeno, že si musím najít práci. Tuto jsem hledala celý ten čas, žádnou jsem však nedostala, protože práce jsou skončeny a nikdo nás nechtl.“⁹²

V červnu 1945 vyslala rakouská vláda k česko-rakouské hranici vlastní pohraniční jednotky, doplněné rakouskými partyzány (Freiheitskämpfer).⁹³ Jednotky byly dislokovány v příhraničních rakouských městech (Mistelbach, Hollabrunn, Retz). Podle zprávy SNB Chvalovice: „[...] dne 14. 8. 1945 obsadilo Rakousko svým vojskem hlavní přechody státních hranic a všechny Němce, kteří nemohli prokázati rakouskou státní příslušnost, vracelo zpět na naše území.“⁹⁴ Vzhledem k uzavření rakouské hranice musel být například jeden z posledních srpnových odsunů (18. srpna 1945) z obce Olexovice (Gross-Olkowitz) odkloněn do pohraniční obce Ječmeniště (Gerstenfeld). Evakuační velitel (mjr. pěchoty František Hlava, 12. rota, pěší pluk 24) do hlášení mimo jiné uvedl: „[...] Dne 18. 8. provedl správní komisař obce Olexovic přesun obyvatelstva něm. národnosti obce Olexovic na rakouské hranice do Hatí. Poněvadž však rakouské hranice jsou stráženy a rakouští celníci v Hatích propouští pouze rakouské příslušníky, zadržel jsem tento transport a poslal jsem jej do obce Ječmeniště.“⁹⁵

Z důvodu nepropustnosti hranice uvízla koncem léta 1945 v hraničním pásmu tzv. území nikoho větší skupina odsunutých osob: „[...] V Hevlíně se stal nějaký případ, který nám může škodit na mezinárodní mírové konferenci, neboť němci jsou nuceni naše území opustit a jsou revolvery k tomu nuceni. Dále stávají se případy, že naši vojáci na hranicích, když němce nechťejí v Rakousku přijati, ženou je zpět, střílí po nich a tito němci jsou pak na mezi území nuceni i samovraždy spáchat. V tomto území se vyskytují nakažlivé nemoci.“⁹⁶

U místního českého obyvatelstva vyvolalo přerušení evakuace německého obyvatelstva atmosféru všeobecného nesouhlasu. Řada situačních zpráv a hlášení zmiňuje nespokojenost českého obyvatelstva. Většina si přála urychlené řešení „německé otázky“ a další pokračování odsunu Němců z pohraničí.

92 Tamtéž, Z/S. stř., Sběrné a internační středisko Znojmo, ka 1, inv. č. 4., spis. zn. 2273/2274.

93 Většina příslušníků tzv. Freiheitsbataillone byla součástí komunistického odboje a emigrace z bývalé Jugoslávie. Z jejich řad se deklaroval i pozdější rakouský politik Franz Honner (1893–1964); v poválečném období zastával funkci ředitele Státního úřadu pro vnitřní záležitosti v Dolním Rakousku. ZNOY, Cornelia: *Die Vertreibung der Sudetendeutschen nach Österreich 1945/46*. Wien 1995, s. 100–101.

94 SOKA Znojmo, Z/ONV-IV, Referát národní bezpečnosti/bezpečnostní referát, Situační zprávy – srpen 1945, Hlášení SNB Chvalovice, č. j. 188/45, ze dne 24. 8. 1945.

95 Tamtéž, Z/S. stř., Sběrné a internační středisko Znojmo, ka 5, inv.č. 22. Hlášení p. pl. 24, č. j. 1755, ze dne 20. 8. 1945.

96 Tamtéž, Z/ONV-II, Vyšetřovací komise ONV a Trestní nalézací komise ONV, Presidiální spisy vyšetřovací komise při MLS a vyšetřovací komise ONV, č. j. presv 19/45.

Jako důkaz protiněmecké nálady místního českého obyvatelstva byla do Znojma svolána (4. srpna 1945) masová demonstrace, které se měly zúčastnit téměř dva tisíce osob. Na demonstraci vystoupili jako řečníci zástupci politických stran (strany národně socialistické a sociální demokracie), odborových svazů a úřadu ONV Znojmo. Demonstrující obyvatelstvo provolávalo například tato hesla: „[...] *Kdo má s Němci sympatie, hodíme ho hned do Dyje. Žádné fraky s vlkodlaky. Celé pohraničí volá, všechny Němce do tábora. Budem hájit naši zem, proto všichni Němci ven. Němec byl vždy podlý pták, na něj patří koncentrák.*“

Po projevech řečníků následovalo přečtení rezoluce, zaslané prezidentu republiky: „[...] *České Znojemsko jako mluvčí jihozápadního pohraničí zasílá Vám, pane presidente, a celé naší vládě, upřímný pozdrav ze své demonstrační protiněmecké manifestace, která má dokumentovati náš nekompromisní postoj k ožehavé otázce německých menšin. [...] žádáme o urychlené vyhoštění, případně zajištění Němců v celém našem pohraničí. [...] Žádáme proto, v duchu Vašeho rozhodnutí, pane presidente, o radikální a rychlé vyčištění našeho krásného pohraničí od nežádoucích německých živlů, aby naše republika byla na vždy zabezpečena.*“⁹⁷

Po Postupimi měl být další odsun německého obyvatelstva organizován pod mezinárodním dohledem s tím, že zbytek německého obyvatelstva již nebude odsunut do rakouského pohraničí, tj. do sovětské okupační zóny, ale dirigován přímo do americké okupační zóny v Německu. Poslední divoké odsuny z první poloviny srpna 1945 kupodivu kritizovala také místní komise pro vyšetřování válečných zločinů: „[...] *nechtě si [ONV ve Znojmě] vyšetří, kdy – zejména, zda to bylo po Postupinské konferenci – kým, a jak byla provedena takzvaná evakuace obcí Sedlešovice, Oleksovice, Milfroň, Hodonice, Tasovice, Dyjákovičky a vůbec všech obcí, kde byla evakuace již provedena.*“ Ale zároveň ve svém memorandu dodává, že: „[...] *neposlouží republice, jsou-li Němci vyháněni do Rakouska, kde se zdržují v pohraniční oblasti a osnují na svobodě plány pro pomstu. Nutno se vážně obávatí krvavých incidentů v našem pohraničí, poněvadž z řad násilně evakuovaných do Rakouska budou se rekrutovati ti praví vlkodlaci.*“⁹⁸

Další důvod k zastavení divokých odsunů následoval ihned potom, co se orgánům československé rozvědky podařilo zjistit, že rakouské úřady provádějí registrace odsunutých Němců prostřednictvím písemných dotazníků a za přítomnosti novinářů. Úřady v americkém okupačním pásmu ve Vídni předložily odsunutým Němcům dotazníky složené z následujících otázek:

- „[...] 1) *odešel jste dobrovolně, či byl jste vyhnán?*
 2) *jak se chovala při odsunu bezpečnostní stráž?*
 3) *byl jste bit?*
 4) *viděl jste na cestě raněné nebo mrtvé? Koho? Kde?*
 5) *co Vám bylo ukradeno stráží?*

97 Tamtéž, Z/ONV-I, Všeobecná registratura ONV Znojmo 1945–1948, č. j. 5863/45.

98 Tamtéž, Z/ONV-II, Vyšetřovací komise ONV a Trestní nalézací komise ONV, Presidiální spisy vyšetřovací komise při MLS a vyšetřovací komise ONV, č. j. press 75/45. Viz též poznámka 60.

6) jaký majetek jste zanechal v Československé republice?

7) byl jste v koncentračním táboře českém a jak se tam s Vámi zacházelo?⁹⁹

Iniciativa rakouských úřadů byla přitom interpretována jako snaha o možné zdiskreditování „oprávněnosti“ odsunu Němců z ČSR na mezinárodní politické scéně.

Během léta 1945 uprchla z internačního střediska ve Znojmě skupina několika osob, která v Rakousku založila tajnou organizaci (REVOLTA) pro zpravodajskou činnost v pohraničí ČSR. Vídeňská expozitura (okresek IV., Kasergasse 5) této organizace zajišťovala nábor dalších osob z řad odsunutých jihomoravských Němců, které pak za úplatu přesvědčovala k ilegálnímu návratu zpět do ČSR a k získávání informací o poválečné situaci a poměrech v pohraničí.

Státní bezpečnost se o existenci organizace dozvěděla zcela náhodou ex post, při výslechu jednoho, později (v roce 1946) zadrženého vyzvědače: „[...] Organizátorem této organizace je Edmund Schnabel, Rudolf Kahlberger a mě neznámý muž, který podle mého názoru jest Američan. K tomuto názoru jsem přišel proto, jelikož jeho výřečnost není čistě německá a na první pohled jest poznat, že jeho mateřská řeč jest angličtina. [...] Zdali je to osoba civilní, anebo důstojník, nevím. Každá se shora vyjmenovaných osob obdržela od neznámého Američana legitimaci zelené barvy, tvrdých desek, na vrchní straně legitimace jest vyobrazeno zlaté křídlo, podobné železničářskému křídlu, s pěticípou hvězdou. V rohu pravém nahoře jest vyobrazena státní vlajka USA. [...] Já sám jsem byl na americkém velitelství celkem třikráte, a to vždy s Rudolfem Kahlbergerem. Po příchodu na americké velitelství jsme byli mě neznámým mužem v civilním obleku, který mluvil německy, po legitimování posláni do prvního poschodí [...], kde byl americký důstojník a dva vojáci americké armády. Po příchodu do místnosti mně Kahlberger důstojníku představil, sedli jsme si a jeden z vojínů psal na psacím stroji odpovědi na otázky, které mě kladl důstojník v německé řeči. Na otázku, jak to v ČSR vypadá, řekl jsem mu, jak jsou obsazeny hranice, že jsou na hranicích finanční stráže, ve Frejštejně že jest pěší jednotka. [...] Za tuto informaci jsem obdržel od Rudolfa Kahlbergra v jeho bytě 100 šilingů. Kahlberger mě pověřil, abych vyzvěděl, co se vyrábí v továrnách a jak pokračuje vše v pohraničí. Tyto zprávy jsem vyzvěděl počátkem srpna 1945, chodil jsem po Znojmě a zjistil jsem [že] v obilním družstvu jest sklad obilí, u Foglara že jest továrna na zeleninové konzervy a ocet, a u firmy Rosenberger, že jest zeleninové družstvo, nádraží že jest rozbité, že továrna Dittmar je úplně rozbita. [...] Za toto jsem od neznámého muže amerického vzhledu osobně obdržel 80 šilingů.“¹⁰⁰

Na podzim roku 1945 upozornily zpravodajské orgány také na činnost spolku (Bund der deutschen Südmährer) vysídlených Němců v rakouském pohraničním městě Retz, který „[...] operuje tvrzením, že jižní kraje Moravy budou připojeny k Rakousku. V posledních dnech dokonce prohlašuje, že o odstoupení části Moravy – po řeku

99 Tamtéž, Z/ONV-IV, Referát národní bezpečnosti/bezpečnostní referát, Vyhlášky a směrnice pro agendu odsunu, č. j. 72, dův/45, Němci odsunutí z ČSR ve Vídni, jejich výslechy v pásmu americkém.

100 Tamtéž, Z/ONV-II, Vyšetřovací komise ONV a Trestní nalézací komise ONV, spis VS 1187/46.

Dyji – byla již mezi vládou Dr. Rennera a čsl. vládou sjednána dohoda. [...] V této agitaci [jsou] podporováni německými předáky uprchlími ze znojemska, jako Dr. Hassem z Neder Fladnitz apod.“

Mezi zbytkem obyvatelstva jihomoravských Němců se od konce války šířily různé formy tzv. šeptané propagandy, jak se oficiálně nazývalo šíření těchto poplašných zpráv. Mnoho lidí pod vlivem nacistické propagandy stále ještě věřilo v nadcházející válečný konflikt vítězných mocností. Téměř analogický mýtus této zvěsti velmi pregnantně vyjádřila jedna zadržaná žena: „[...] *Rus tady nikdy nevládl a ani vládnout nebude. Ještě žije Hitler a bude třetí válka. Američané s Angličany tam mají ještě 3 miliony německých vojáků a Hitler kdyby chtěl, mohl ještě bojovat, poněvadž měl ještě 40 milionů vojska.*“¹⁰¹ Zvláštní důvěru měla ovšem právě myšlenka na územní revizi části jihomoravského pohraničí a její následné připojení k Rakousku. Po Postupimi naopak přišla jistá deziluze a místní německé obyvatelstvo postupně opouštělo myšlenku na možnou územní samostatnost.¹⁰²

Ve druhé polovině roku 1945 probíhala velmi intenzivní příprava organizovaného odsunu. Znojemský ONV instruoval příslušné místní správní komise (MSK) k vyhotovení tzv. evidenčních lístků (podle výnosu MV č. B-300/1183) pro německé obyvatelstvo v pohraničí. Na základě směrnice ONV ze dne 6. srpna 1945 (č. j. 6/2/pres/taj-1945) bylo všem úřadům místní správy nařízeno vytvořit jmenné seznamy Němců, které budou navíc obsahovat rozdělení obyvatelstva podle předložených kategorií. Použití tzv. odsuvných kategorií mělo vymezit také režim přístupu ke skupinám obyvatelstva, respektive jejich postupné zařazení do plánovaných sběrných středisek. Při kategorizaci měl být brán zřetel i na to, zda-li jsou osoby, zařazené do odsunu, nezbytně nutné pro zajištění chodu regionálního průmyslu a hospodářství (tzv. odborníci, specialisti). Oficiální důvod kategorizace obyvatelstva byl ovšem podepřen tvrzením, že přednostně musí být do odsunu zařazeny osoby politicky nespolehlivé, a tudíž potencionálně nebezpečné.¹⁰³

Na základě provedené evidence mohl ONV Znojmo sestavit pro ZNV důvěrnou zprávu s definitivním odhadem zbytku německého obyvatelstva v pohraničí. Na podzim roku 1945 bylo v pohraničí zdejšího okresu přítomno cca 20 000 obyvatel cizí státní příslušnosti (Němců 18 400, Rakušanů 1569).

101 Tamtéž, spis VS 970/47.

102 Tamtéž, Z/ONV-IV, Referát národní bezpečnosti/bezpečnostní referát, Situační zprávy – říjen 1945. „[...] *Znojemští Němci, kteří jsou v Haugsdorfě, očekávali, že situace v pohraničí se nějakým způsobem změní v jejich prospěch a oni se budou moci vrátit. V poslední době vidí, že jejich naděje jsou marné a proto říkají, že jsou odhodláni zapáliti vesnice ve kterých žili, aby se nedostali do rukou Čechů, když je sami nebudou mít.*“

103 Odsuvné kategorie definovaly: 1) okupanty, tj. osoby, které přišly na území republiky po 1. říjnu 1938, 2) politické provinilce, 3) bývalé veřejné zaměstnance, 4) zemědělce, 5) majitele podniků a živnostníky, 6) příslušníky svobodných povolání, 7) dělníky a 8) osoby mimo výše uvedené kategorie.

Technické zabezpečení odsunu převzala do své kompetence armáda. Vojsko znojemského pěšího pluku 24, které už během léta 1945 výrazně participovalo na vysídlení německého pohraničí, se nyní připravovalo na zajištění železničních transferů v rámci přesídlovacích prostorů 6. pěší divize. Přesídlovací důstojník znojemské posádky (por. pěch. Josef Nekula) obdržel dne 25. srpna 1945 od velitelství 6. pěší divize Brno přípis navržených směrnic MNO k zajištění vojenské organizace odsunu: „[...] Věnujte se zatím přípravám pro odsun Němců, aby tento mohl být plánovitě ihned zahájen, jakmile bude opět z vyššího nařízení uvolněn. [...] Při přípravách odsunu jest třeba mít stále na paměti, že odsun jest věcí všech orgánů státní správy. Vojenská správa je vykonavatelem odsunu po stránce technické. [...] V prostoru, ze kterého má být proveden odsun, oznámí vojenská správa příslušnému okresnímu národnímu výboru čas a prostor odsunu, vyzve jej, aby provedl výběr osob podle zásad shora uvedených [...] Obyvatelstvo jest třeba vyzooměti potřebnou dobu předem, určit mu, jak pro transport má být vybaveno a přibližnou dobu soustředění. Vojenské orgány samy tyto práce neprovádějí, nýbrž na nich spolupracují s příslušným národním výborem.“¹⁰⁴

Znojemské nádraží mělo představovat jeden z klíčových železničních uzlů v přesídlovacím prostoru jižní Moravy.

Fáze příprav na organizovaný odsun vyvrcholila počátkem roku 1946. Přípisem ONV Znojmo (č. j. 17/35-dův.) ze dne 19. ledna 1946 byla rozeslána základní směrnice MV (č. j. B-300/1990) „k provádění soustavného odsunu (transferu) Němců z území Československé republiky.“ Dále nechal ONV vyhotovit odsunový formulář, tzv. „rozkaz k odsunu Němců“, který obsahoval česko-německý text instrukcí pro osoby zařazené do transferu. Dne 23. ledna 1946 se pak v zasedací síni budovy ONV Znojmo konala první organizační porada pověřených příslušníků SNB a bezpečnostního referenta ONV. „[...] Organizovaný odsun Němců ze zdejšího politického okresu započne v nejbližší době. Dle důvěrné zprávy od ONV má být odsunuto asi 16 000 osob německé národnosti. Z této číslce jest zřejmo, že větší část Němců opustila pohraničí a přešla do Rakouska již v revoluční době, jelikož v době před válkou bylo ve zdejší okrese usazeno asi 60 000 Němců.“¹⁰⁵

3.3. Incidentsy s příslušníky Rudé armády a bandity

Během roku 1945 docházelo v pohraničí znojemského okresu stále častěji k nejrůznějším incidentům s řadovými příslušníky Rudé armády. Po okresních silnicích neustále proudily kolony vojenských vozidel a v okolí těchto transferů se často stávaly případy krádeží a rabování. Okresní velitelství SNB ve Znojmě zaznamenalo zvýšenou intenzitu těchto konfliktů v obvodech stanic, dislokovaných podél státních silnic: Vranovská Ves, Znojmo, Lechovice, Oblekovice, Chvalovice, Hrušovany nad Jevišovkou

104 SOkA Znojmo, Z/ONV-IV, Referát národní bezpečnosti/bezpečnostní referát, Vyhlášky a směrnice pro agendu odsunu, přípis velitelství 6. pěší divize, organizace odsunu, 25. 8. 1945.

105 Tamtéž, Situační zprávy (leden a únor 1946), č. j. 1/pres. 46, ze dne 15. 2. 1946.

a Šatov. Vzhledem k tomu, že kontrola transferů ozbrojených kolon Rudé armády podléhala zvláštnímu režimu, vyžadující přítomnost vyšších důstojníků Rudé armády nebo příslušníků komandatury NKVD, bylo dopadení pachatelů těchto krádeží příslušníky SNB jen zcela výjimečnou událostí. Ke krádežím se postupně přidaly také nepřístojnosti, páchané opilými vojáky Rudé armády. Během léta roku 1945 hlásila stanice NBS Kravsko přímo sérii nejrůznějších výtržností opilých rudoarmějců. Služebním obvodem stanice vedla frekventovaná okresní silnice (Znojmo – Moravské Budějovice) a v nedaleké obci Plenkovice se navíc ubytoval zásobovací motorizovaný oddíl Rudé armády. Odtud dne 25. června 1945 přijela do Kravska skupinka čtyř ruských vojáků, kteří si násilím vynucovali vydání alkoholu a potravin. Přitom vyhrožovali zbraní jednomu z místních obyvatel a jiného zase bezdůvodně ztloukli.¹⁰⁶

V osadě Kasárna (obvod stanice NBS Kravsko) napadli opilí vojáci Rudé armády jednoho z členů místní občanské hlídky a surově ho zbili poté, co si chtěl poznamenat poznávací značku vojenského nákladního automobilu, kterým přijeli: „[...] *Vytažení notesu zpozoroval jeden ruský voják a udeřil [člena občanské hlídky] ze zadu pěstí do hlavy, až se tento povalil na plot blízké zahrádky. [Napadený] se ihned postavil, ale ihned k němu přiskočil druhý voják ze zadu a udeřil jej rovněž pěstí do hlavy, svalil jej na zem a všichni do něho na zemi kopalí.*“¹⁰⁷

Dne 17. července 1945 přijela do Plenkovic (taktéž obvod stanice NBS Kravsko) skupina několika vojáků Rudé armády a vetřela se pod záminkou prohlídky domu do domácnosti postarších manželů: „[...] *2 vojíni [...] vešli do kuchyně, kde požadovali na manželích víno a hodinky. [Starší muž] ve strachu donesl 1 litr vína a jedny starší niklové hodinky. Potom musel s vojíny pít. Když bylo víno dopité, požadovali ještě 20 litrů vína. [Starší muž] se omlouval, že má ve sklepech pouze 2 litry vína. Vojíni nebyli s jeho řečí spokojeni a počali všem vyhrožovati, že jestli nedonesou víno, půjdou všichni na 5 let na Sibiř.*“¹⁰⁸ V listopadu 1945 hlásila stanice SNB Kravsko ještě vloupání do soukromého bytu ředitele místní keramické továrny, které údajně provedli ozbrojení muži v uniformách Rudé armády.

Na výtržnosti příslušníků Rudé armády si stěžovala také pohraniční expozitura bezpečnosti v Šatově. Vojáci Rudé armády si krátili dlouhou chvíli střelbou na různé terče nebo nepovoleným odlovem zvěře, a tím ohrožovali bezpečnost civilních osob v okolí. Každá delší přítomnost vojenských transportů obvykle znamenala rapidní zvýšení počtu krádeží a plnění. Například do obce Nový Šaldorf přijela 14. října 1945 kolona vojenských vozidel Rudé armády a „[...] *její příslušníci ohrožovali obyvatele české národnosti noži a revolvery, při čemž odebrali těmto šatstvo, prádlo a hodinky.*“¹⁰⁹

106 Tamtéž, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, Hlášení NBS Kravsko, č. j. 839/45, ze dne 26. 6. 1945.

107 Tamtéž, č. j. 926/45, ze dne 12. 7. 1945.

108 Tamtéž, č. j. 954/45, ze dne 17. 7. 1945.

109 ABS, N 14, inv. j. 530, Situační zpráva SNB Sedlešovice, č. j. 185/45, ze dne 24. 10. 1945.

Dále bylo zjištěno, že se řadoví vojáci Rudé armády nechávají najímat uprchlími Němci z Rakouska, kterým pak za úplatu zprostředkují převoz movitého majetku, zanechaného v pohraničí, zpět do Rakouska. „[...] *Také se vyskytly případy, kdy odsunuté Němky neb Němci přijeli z Rakouska nákladním autem Rudé armády (při kontrole na hranicích nezastavili) a odcizili národním správcům, z dřívějšího bydliště těchto Němců, různé věci, které okamžitě odvezli do Rakouska.*“¹¹⁰

Expozitura NBS ve Vranově nad Dyjí zadržela dne 16. srpna 1945 skupinu několika osob, která téhož dne ilegálně překročila státní hranici z Rakouska, v prostoru pohraničních obcí Felling – Podmýče.¹¹¹ Během vyšetřování vyšlo najevo, že skupina vysídlených Němců plánovala, společně se čtyřmi ruskými vojíny, odvoz movitého majetku, který byl již pod tzv. národní správou. Ruští vojíní přijeli do Vranova v sanitním automobilu a jeden z nich se vydával za příbuzného zadržených Němců. Jelikož se jeden ze zadržených při výslechu doznal k členství v několika nacistických organizacích, byl následně předán do věznice Krajského soudu ve Znojmě. Zbytek zadržených byl po zaplacení kauce vyhoštěn z území ČSR.

Přepravní „služby“ ruských vojáků využila také správa rakouského pohraničního města Laa an der Thaya. Podle hlášení stanice SNB Hrušovany nad Jevišovkou si městská správa najala dva ruské vojáky k tomu, aby pro ně ze skladiště cihlářské firmy v Hraběticích (hrabětická kruhovka) odvezli strojní zařízení na výrobu cihel. „[...] *Při okamžitém pronásledování vrch. strážm. Františkem Křečkem, strážm. Antonínem Řezníčkem a čekatelem SNB Františkem Procházkou těchto ruských vojáků a 9 rakouských mužských příslušníků nemohli býti tito více zadrženi, ježto těsně před příchodem hlídky na místo činu s uvedeným nákladním autem odjeli směrem k Laa v Rakousku. O zadržení těchto byl telefonicky ihned dožádán celní finanční úřad v Hevlíně, který však zadržení těchto ruských vojáků pro jejich násilný odpor nemohl uskutečnit.*“¹¹²

Situace se nezlepšila ani po odchodu sovětských vojáků z ČSR v listopadu 1945, protože příslušníci Rudé armády přicházeli opět do zdejšího pohraničí z okupační zóny v Rakousku. V situační zprávě z počátku ledna roku 1946 se již podobné případy vydávají za nájezdy „banditů“ v uniformách Rudé armády, kteří údajně podléhají velení uprchlých sudetských Němců z Rakouska. V podstatě se přirovnávají k tzv. „marodérům“ – vojenským zběhům, kteří krátce po osvobození podobným způsobem terorizovali pohraničí znojemského okresu.¹¹³ „[...] *V měsíci prosinci 1945 vyskytla se na jihomoravském pohraničí řada případů, že Němci převlečení v uniformách R. A.*

110 SOKa Znojmo, Z/ONV-IV, Referát národní bezpečnosti/bezpečnostní referát, Situační zprávy (červen–prosinec 1945), hlášení ze dne 29. 9. 1945, č. j. 500/2/45.

111 Tamtéž, Z/ONV-II, Vyšetřovací komise ONV a trestní nalézací komise ONV, spis Vs XI 707/47.

112 Tamtéž, Z/ONV-I, Všeobecná registratura 1945–1948, č. j. 17546/45, Hlášení SNB Hrušovany nad Jevišovkou, č. j. 2202/1945, ze dne 3. 12. 1945.

113 Tamtéž, Z/ONV-IV, Referát národní bezpečnosti/bezpečnostní referát, Vyhláška Okresního úřadu ve Znojmě ze dne 16. 5. 1945, č. 54/IX/45. „*Marodéři a osoby, které se zmocnily součástí Rudé armády, potulují se krajem, loupí a páchají zvěrstva, čímž ohrožují pověst Rudé armády.*“

*podnikají z Rakouska za pomoci aut vlasovců loupežné nájezdy na české pohraniční obce, za účelem odvezení vepřového a hovězího dobytka. Bandity obyčejně vedou Němci, kteří byli původně usedlí v pohraničních obcích a byli uprchlí do Rakouska.*¹¹⁴

V souvislostech s těmito incidenty jiná zpráva dodává, že: „[...] *Energické a rychlé zásahy stanic SNB proti banditům působí značně na uklidnění obyvatelstva. Je však nutno, aby žádosti o vybavení orgánů SNB samopaly byly co nejrychleji kladně vyřízeny, poněvadž dá se předpokládat, že znepokojování obyvatelstva a krádeže budou se ve zvětšeném měřítku opakovati. Zásahy orgánů SNB budou účinnější, zvláště budou-li rovnocenně vyzbrojeni.*“¹¹⁵

Z obsahu obou výše uvedených zpráv je zřejmé, že ozbrojené tlupy těchto „banditů“ přepadaly pohraničí znojemského okresu s největší intenzitou právě v zimním období roku 1945 a počátkem roku následujícího. Poznámku o nedostatečném vyzbrojení příslušníků SNB lze vyložit také tím způsobem, že při střetech s lépe vyzbrojenými bandity nebyly zasahující sbory příslušníků NB nakonec až tak úspěšné, jak zmiňuje výše citovaná zpráva.

K podobnému případu došlo 23. prosince 1945 v pohraniční obci Derflice. Toho dne přepadla tlupa asi patnácti až dvaceti „banditů“ oblečených v uniformách Rudé armády několik zdejších zemědělských usedlostí: „[...] *Předtím odzbrojili tito muži civilní hlídku a zavedli ji do obecní kanceláře, kde byla strážena 6ti muži ozbrojenými automaty a pistolemi. Po celé obci tito muži stříleli z automatů a nepustili nikoho z obce ven.*“¹¹⁶ Během tohoto incidentu byly zraněny tři osoby, včetně jednoho příslušníka SNB, štábního strážmistra Cyrila Řehoře. „Bandité“ odcizili několika národním správcům z Derflíc hospodářská zvířata, radiopřijímače a s kořistí rychle odjeli směrem k hranicím s Rakouskem.

Loupežné výpravy „banditů v uniformách Rudé armády“ do zdejšího pohraničí ustávaly až počátkem jara roku 1946 poté, co odezněla potravinová krize zimního období. Podle zprávy Okresního velitelství SNB ve Znojmě vyvolalo řádění „banditů“ u místního obyvatelstva značné znepokojení a pochybnosti o dostatečném zajištění bezpečnosti v poválečném pohraničí.

114 Tamtéž, Z/ONV-IV, Referát národní bezpečnosti/bezpečnostní referát, Situační zprávy (leden-prosinec 1946), Měsíční zpráva o politické situaci ze dne 10. 1. 1946, č. j. 1/ pres. 46.

115 Tamtéž, Situační zprávy – hlášení ze dne 2. 1. 1946, č. j. 773/45.

116 Tamtéž, Měsíční zpráva o politické situaci ze dne 10. 1. 1946, č. j. 1/ pres. 46.

Tabulka 1
Přehled obnovených okresních expozitur NBS v květnu 1945

stanice expozitury	početní stav (velitel-mužstvo)	velitel expozitury	služební hodnost velitele
Bítov	1-13	Jan Božňák	vrchní strážmistr
České Křídlovice	1-9	Josef Urbánek	štábní strážmistr
Frejštejn (Podhradí)	?	Václav Dvořák	vrchní strážmistr
Fryšava (Břežany)	1-4	Petr Prokeš	vrchní strážmistr
Hevlín	1-9	František Křeček	vrchní strážmistr
Hodonice	1-9	Alois Nálevka	strážmistr
Hrušovany	1-11	Bohumil Riedl	vrchní strážmistr
Chvalovice	?	Karel Lipák	praporčík
Jaroslavice	1-6	Martin Beneš	vrchní strážmistr
Jevišovice	?	Jindřich Slavík	strážmistr
Kravsko	?	Rudolf Sladký	vrchní strážmistr
Lechovice	1-10	František Dočkal	vrchní strážmistr
Plaveč	?	František Hájek	praporčík
Podmolí	1-6	Josef Jiráský	vrchní strážmistr
Prosiměřice	1-5	Miloslav Sobotka	vrchní strážmistr
Strachotice	1-6	Miroslav Doležal	strážmistr
Šafov	1-7	František Růžička	vrchní strážmistr
Šatov	?	Antonín Chmela	praporčík
Šumvald (Šumná)	1-5	Alois Heřmánek	strážmistr
Vranov	1-15	Jaroslav Kukrecht	vrchní strážmistr
Vranovská Ves	1-4	Emanuel Kronek	vrchní strážmistr
Želetice	1-2	Jan Burian	vrchní strážmistr

Tabulka 2**Přehled uprchlých příslušníků expozitury znojemského gestapa**

příjmení, jméno	příslušnost	zločin
Cischek Adolf	Znojmo	nelidské zacházení s vězni
Bodenstein z Vídně	?	trýznění při výslechu
Eigner z Vídně	?	trýznění při výslechu
Kurzweil Bedřich	Znojmo	trýznění při výslechu
Riegler z Vídně	?	trýznění při výslechu
Schwarz Georg	Gimbsheim u Wormsu	nelidské zacházení s vězni
Specht Karel	Vídeň	nelidské zacházení s vězni

Tabulka 3**Přehled uprchlých válečných zločinců ze Znojemska**

jméno	příslušnost	zločin
Geppert Norbert	Tasovice	funkcionář SdP
Huber Augustin, Ing.	Hostěradice	příslušník SS
Jilly Theodor, MUDr.	Znojmo	poslanec SdP
Kavan Karl	Blížkovice	zrádce
Meister Franz	Znojmo	nebezpečný nacist
Mráz Anton	Mirotslav	vrah
Riedl Emil	Vranovská Ves	terorista
Rode (Svoboda) Karel	Znojmo	plenění
Schmidt Karl	Vranovská Ves	nebezpečný nacist
Stiedl Leopold	Znojmo	funkcionář NSDAP
Timmel Otto	Vranovská Ves	nebezpečný nacist
Friedmacher Ondřej	Šatov	SS velitel
Haindl Antonín	Valtrovice	německý četník
Prisching Karel	Šatov	terorista
Riedel František	Znojmo	hromadný vrah
Rücker Jan	Šatov	nebezpečný nacist
Schlosser Jan	Znojmo	terorista